

AKTUALIZACE VYMEZENÍ CENTER OSÍDLENÍ

vyšší a střední kategorie (A-D) na základě aktuální dojížd'ky/vyjížd'ky ze SLBD 2021

listopad 2023

objednatel: **Ministerstvo pro místní rozvoj**, odbor územního plánování
objednací list č. 598/2023-81

zpracovatel:

Ing. arch. Milan Körner, CSc., RNDr. Jan Müller a kolektiv

Obsah

Úvod	5
1. Metodické přístupy	5
2. Souvislosti vývoje sídelní struktury	7
3. Návrh kategorií center osídlení ČR	11
Katalog doporučeného vybavení center jednotlivých kategorií.....	12
Dostupnost center	15
Veřejná infrastruktura	16
4. Vymezení center osídlení	18
Vyšší centra.....	18
Vývoj počtu obyvatel vyšších center	20
Vzájemné vzdálenosti vyšších center	22
Střední centra	23
Rozložení center v krajích.....	23
Vývoj počtu obyvatel středních center.....	25
5. Spádové obvody center osídlení	28
Spádové území vyšších a středních center	31
Základní charakteristiky krajů a okresů a počet center v jednotlivých kategoriích	33
6. Vymezení regionů dojížděky	36
7. Komentáře k návrhu center.....	40
Komentáře k dalším krajům	41
8. Stabilita (udržitelnost) sídelní struktury	44
Centra osídlení v příměstském území velkých měst	44
Centra osídlení v „periferních“ územích	44
Centra v osách (koridorech) osídlení.....	45
9. Rozdíly v regionech (kraje, okresy).....	47
10. Vývoj českých center po r. 1990.....	52
11. Návrh zásad pro usměrňování územního rozvoje a rozhodování o změnách v území pro centra osídlení	55
Použité zkratky:	58
Podklady a zdroje informací	58

Přílohy

Tabulky:

- 1 Návrh kategorizace center osídlení a základní charakteristiky center
- 2 Základní charakteristiky obcí přiřazených k centrům
- 3 Další charakteristiky center osídlení

Grafické přílohy

- 1 Návrh kategorizace center osídlení ČR
- 2 Návrh kategorizace center osídlení ČR ve vazbě na spádová území
- 3 Centra a osy osídlení ČR
- 4 Hustota zalidnění 2023 podle SO POÚ
- 5 Přírůstek (úbytek) počtu obyvatel 1991-2023 podle SO POÚ
- 6 Přírůstek (úbytek) počtu obyvatel 2017-2023 podle SO POÚ
- 7 Věková struktura obyvatelstva – podíl obyvatel ve věku 0-14 let v % k 1.1.2023 podle SO POÚ
- 8 Věková struktura obyvatelstva – podíl obyvatel ve věku 20-49 let v % k 1. 1. 2023 podle SO POÚ
- 9 Věková struktura obyvatelstva – podíl obyvatel ve věku 65 a více let v % k 1. 1. 2023 podle SO POÚ
- 10 Intenzita bytové výstavby 1997-2022 podle SO POÚ
- 11 Intenzita bytové výstavby 2017-2022 podle SO POÚ

Úvod

Práce navazuje na „Sídelní strukturu ČR“, zpracovanou v roce 2017, ve které byla navržena kategorizace center osídlení a sledovány hlavní vazby center v celorepublikovém a středoevropském prostoru.

Cílem této práce je posoudit, zda v následném období došlo ve struktuře osídlení k významnějším změnám a případně korigovat dosavadní uspořádání.

Sídelní struktura má **hierarchické uspořádání**, které však do značné míry musí reagovat na rozdílný potenciál regionů. Současná situace je **výsledkem dlouhodobého vývoje center osídlení**, které zejména **v úrovni vyšší a střední jsou významnými póly sídelní struktury**, zásadně ovlivňující vazby v území. V těchto centrech žije **51,3 % obyvatel**, tj. méně než v jiných obdobných zemích.

Návrh jejich kategorizace je významným nástrojem pro stabilizaci center osídlení a potvrzuje jejich roli (význam) v sídelní struktuře. **Je žádoucí, aby (obdobně jako v minulosti) byla kategorizace center osídlení v úrovni ČR stanovena na jednotných přístupech** a byla přibližně kompatibilní s přístupy v jiných středoevropských zemích.

Předmětem práce nebylo vymezování metropolitních regionů a sídelních aglomerací ani Rozvojových oblastí, sledovaných v PÚR ČR a ZÚR krajů.

1. Metodické přístupy

Návrh kategorizace center a vymezení hlavních vazeb v sídelní struktuře České republiky je doporučením (metodikou) pro pořizovatele a zpracovatele územně plánovacích podkladů (ÚAP) a regionálních koncepcí na úrovni republiky – krajů a příp. jinak vymezených regionů. Podle nového stavebního zákona je stanovení koncepce sídelní struktury nově součástí PÚR ČR a regionálních ZÚR krajů.

Vyšší a střední centra osídlení jsou významným faktorem stability sídelní struktury. Tato centra svým rozložením (dostupností) v zásadě umožňují udržitelný rozvoj území. Je žádoucí, aby tento systém center osídlení byl srovnatelně pojmán v rámci území ČR a byl v souladu (s vnímáním odlišností) s přístupy (koncepty) aplikovanými v sousedních zemích.

Součástí kritérií je v jednotlivých kategoriích:

- velikost centra (počet obyvatel) – zásadně ovlivňuje ekonomiku veřejného vybavení
- vymezení spádového území (počet obyvatel) – významně ovlivňuje regionální význam centra
- dostupnost center (km) – rozloha spádového obvodu
- význam obce (výkon veřejné správy) – generuje poměrně významný počet pracovních míst
- významným faktorem je ekonomická „výkonnost“ center a regionů

Dalšími faktory pro vymezování center byly:

- dynamika vývoje (počet obyvatel) po r. 1990
- dokončené byty po r. 1997– dokládají atraktivitu center a jejich nejbližšího okolí
- počet pracovních míst podle SLDB 2021
- počet zaměstnanců v obcích podle RUD (2021)
- hlavní směry dojížděky– ovlivňují vymezování spádových území
- poloha v hlavních koridorech osídlení
- poloha na hlavních trasách dopravní infrastruktury
- *(ve většině případů, ne vždy se jedná o totožné vedení)*
- dostupnost k významným rozvojovým pólům (vč. zahraničních)

Vzhledem k tomu, že některá centra zaznamenala významný rozvoj bydlení i ekonomických aktivit mimo své administrativní území, bylo sledováno i nejbližší území (většinou v rozsahu SO POÚ).

Zpracovaný návrh primárně slouží pro ÚAP, PÚR ČR a ZÚR krajů. Metodika napomůže ke sjednocení přístupu na vymezování center osídlení v ZÚR krajů. Katalog zařízení může být využit i pro nižší kategorie center, které nebyly předmětem této práce.

Významným přínosem je aktualizace pracovních míst podle SLBD a počet zaměstnanců podle RUD.

Mimo standardních analýz dojížděky byl posuzován i polohový a historický potenciál center a parametry (současné i předpokládané) dopravní infrastruktury, umožňující jejich vazby.

Za polohový potenciál vyšších center je považována dostupnost k metropolitním regionům (s jádrovým městem nad 500 tis. obyvatel), která vykazují ekonomickou výkonnost (HDP na obyv.) nad 20 % průměru EU. Ve vzdálenosti do 200 km jsou to Praha (203), Nürnberg (202), Wien (166), Dresden (141), Leipzig (127) a Bratislava (122). Polská centra Krakow a Wrocław vykazují jen 77, resp. 79 %.

Vyšší HDP než Wien mají regiony Linz-Wels (181) a Salzburg (170).

Z bavorských center jsou blízkými Regensburg (290) a Passau (224), vzdálenějšími München (273) a Ingolstadt (420).

HDP ČR je 69, Slovenska 56, Polska 46, Saska 103, Bavorska 157, Rakouska 148 (EU = 100).

Významnou roli má silniční a železniční infrastruktura, která na území ČR vykazuje řadu nedostatků – chybějící úseky dálnic a železničních tratí s evropským standardem (160 km/hod). Odpovídající standard (silnice, železnice) má souvislé spojení jen Brno – Bratislava.

Vzdálenost vyšších center od Prahy je (mimo Brna, Olomouce, Zlína a Ostravy) 80 km (Plzeň) až 140 km (České Budějovice). Vzdálenost Brno – Wien je 127 km, Brno – Bratislava 129 km, Jihlava – Wien 170 km (od Prahy 120 km). Vzdálenost Plzeň – Nürnberg je 180 km (od Prahy 80 km), České Budějovice – Linz 95 km (od Prahy 140 km).

Z této analýzy vyplývá, že nejvýznamnější polohový potenciál (dostupnost metropolitních center) má Brno. Wien je blíže než Praha a disponuje významnějším letištěm. Pro Plzeň je významná dostupnost na Regensburg (148 km), pro České Budějovice na Linz (95 km).

Za polohový potenciál středních center je považována dostupnost k vyšším centrům (do 50 km) – krajská města a další centra této kategorie.

Struktura osídlení ČR je výrazně diferencovaná.

Týká se to zejména vyšších center, kde výrazně dominuje Praha. Některá krajská města (Karlovy Vary, Jihlava) nedosahují parametrů významných vyšších center.

Střední centra jsou významná pro úroveň regionů (okresu). Některá centra nedosahují populační velikosti (>15 tis. obyv.) jsou však ve svých regionech významná.

Kromě vyšších a středních center jsou pro zachování stability sídelní struktury v některých případech (vzhledem k poloze) potřebná významná nižší centra, případně i s méně než 10 tis. obyv.

Vyšší a střední centra jsou členěna na dvě podkategorie: významná a ostatní. Krajská města byla zařazena do kategorie významná.

2. Souvislosti vývoje sídelní struktury

Vývoj struktury osídlení ovlivňuje řada faktorů.

Velké rozdíly jsou v **hustotě zalidnění** obyv./km² krajů a okresů a tím též v jejich populačním potenciálu. Menší hustotu než 50 obyv./km² mají významné části Jihočeského a Plzeňského kraje, jižní část území Středočeského kraje (Česká Sibiř), jihozápadní část kraje Vysočina a severní část krajů Olomouckého a Moravskoslezského (Jeseníky).

Extrémně nízkou hustotu zalidnění v jednotlivých krajích (< 50 obyv./km²) mají SO ORP:

Středočeský kraj: Sedlčany, Votice,
Jihočeský kraj: Milevsko, Třeboň, Kaplice, Vimperk, Dačice, Blatná
Plzeňský kraj: Sušice, Horažďovice, Nepomuk, Stříbro
Karlovarský kraj: Kraslice
Ústecký kraj: Podbořany
Kraj Vysočina: Pacov, Telč
Moravskoslezský kraj: Rýmařov

V těchto regionech v podstatě nejsou města, která by splňovala parametry středních center (20 resp. 15 tis. obyv.).

Méně než 18 tis. obyv. mají okresní města: Louny, Benešov, Pelhřimov, Jičín, Svitavy, Rakovník, Nymburk a Bruntál.

Méně než 15 tis. obyv. mají okresní města: Rokycany, Ústí nad Orlicí, Tachov, Český Krumlov.

Prachatice, Domažlice Rychnov nad Kněžnou a Jeseník mají méně než 12 tis. obyv. Semily mají 8,2 tis. obyv., největším městem okresu je Turnov (14,5 tis.). Největším městem okresu Bruntál je Krnov (22,8 tis. obyv.), největším městem okresu Louny je Žatec (19,0), i když rozdíl vůči městu Louny (18,1) není velký a vznikl hlavně odtržením několika obcí od Loun.

Vzhledem k této situaci jsou tato okresní města uvažovaná jako střední centra ostatní, v některých případech (zejména pokud mají pozitivní vývoj obyvatelstva SO POÚ) jako střední centra významná.

V řadě okresů jsou centry vyšší centra: Mladá Boleslav, Kladno, Kolín/Kutná Hora, Tábor, Cheb, Chomutov, Teplice, Děčín, Jablonec nad Nisou, Prostějov, Přerov, Opava, Karviná a Frýdek-Místek.

Chomutov a Opava jsou navrhovány jako centra významná. Jejich spádové území zahrnuje další okresy (Opava: Bruntál, Chomutov: Most, Louny).

Další města jsou uvažovaná jako centra ostatní.

Všechna krajská města byla zařazena do kategorie vyšších center významných s ohledem na jejich význam v území, ačkoliv některá (Karlovy Vary, Jihlava) nesplňují parametry.

Značným problémem je v řadě případů **významný pokles počtu obyvatel**.

Nárůst (po roce 1991) mají z vyšších center jen Praha, Kolín, Mladá Boleslav, České Budějovice, Plzeň, Cheb, Liberec, Jihlava a Brno.

Největší ztráty mají (dle indexu): Karviná (73,4), Přerov (81,1), Frýdek-Místek (87,5), Ostrava (86,6), Děčín (87,6), Karlovy Vary (87,3), Opava (88,4), Prostějov (89,2).

Z vyšších center ztratila více než 5 tis. obyv. města: Prostějov (- 5,3), Ústí n. L. (- 6,2, jako centrum včetně Trmic jen - 4,7), Chomutov (- 6,2, jako centrum včetně Jirkova - 5,1), Hradec Králové (- 6,4), Děčín (- 6,7), Most (- 6,8), Zlín (- 6,9), Karlovy Vary (- 7,1), Opava (- 7,3), Frýdek-Místek (- 9,6, jako centrum - 8,3), Přerov (- 9,7), Karviná (- 18,7) a Ostrava (- 43,9).

Se zahrnutím území SO POÚ byla ztráta kompenzována jen v případě Frýdku-Místku, Opavy a Hradce Králové. Významně se snížila u Ústí n. L., Prostějova a Chomutova.

Ze středních center ztratila více než 3 tis. obyv. města: Česká Třebová (-3,1), Otrokovice (-3,3 jako centrum včetně Napajedel, -2,6 jako město Otrokovice), Krnov (- 3,1), Bohumín (- 3,6), Třebíč (- 3,7), Český Těšín (- 4,2), Příbram (- 4,2), Vsetín (- 4,3), Hodonín (- 4,4), Šumperk (- 5,3), Třinec (- 6,0), Litvínov (- 6,4), Orlová (- 8,3) a Havířov (- 16,1).

Se zahrnutím území SO POÚ byla ztráta kompenzována v případě Příbrami (+ 0,7) a částečně v případě Třebíče, Vsetína, Třince a Bohumína. V Orlové byla jen mírně vyšší (- 8,4) než u samotného města (- 8,3)

U vyšších center tento vývoj nemusí být problémem, ztráta počtu obyvatel bývá většinou alespoň částečně kompenzována nárůstem v jejich spádovém území. Problém může být u některých středních center (zejména kategorie D), která by mohla klesnout pod 10 tis. obyv. Zde vykazuje nejvyšší ztrátu město Jeseník (82,3).

V této souvislosti lze zmínit ambice některých měst, která často nesplňují parametry významných nižších center, na přearažení do kategorie center středních. Až na výjimky se jedná o města, vykazující významnou ztrátu obyvatel.

Vývoj osídlení v období 2017 až 2023 neznamenal zásadnější změny trendů. Pokračoval nárůst počtu obyvatel zejména nižších center a jen některých center středních. Pokles počtu obyvatel středních center se v některých případech zpomalil.

Nárůst počtu obyvatel (SO POÚ) v období 2017 až 2023 (dle krajů):

> 15 %

- Středočeský: Hostivice, Mníšek pod Brdy, Říčany, Úvaly, Lysá nad Labem, Odolena Voda, Kamenice

> 10 %

- Středočeský: Beroun, Roztoky, Jesenice, Kostelec nad Černými lesy, Český Brod, Sadská, Čelákovice, Benátky nad Jizerou, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, Jílové u Prahy

- Plzeňský: Bor, Město Touškov, Všeruby, Starý Plzenec

- Jihomoravský: Pohořelice > 5 %

- Praha

- Středočeský: Mělník, Kralupy nad Vltavou, Slaný, Nové Strašecí, Unhošť, Hořovice, Dobříš, Benešov, Uhlířské Janovice, Kutná Hora, Kolín, Týnec nad Labem, Poděbrady, Mnichovo Hradiště, Černošice

- Jihočeský: České Budějovice, Lišov, Vodňany

- Plzeňský: Plzeň, Tachov, Stříbro, Holýšov, Nýřany, Plasy, Spálené Poříčí

- Ústecký: Velké Březno

- Liberecký: Český Dub, Chrastava

- Pardubický: Lázně Bohdaneč, Přelouč, Heřmanův Městec, Třemošnice, Holice

- Vysočina: Humpolec, Velká Bíteš

- Jihomoravský: Tišnov, Kuřim, Šlapanice, Rousínov, Miroslav, Mikulov, Slavkov u Brna

V Karlovarském, Královéhradeckém, Zlínském, Olomouckém a Moravskoslezském se nevyskytuje žádný případ SO ORP s nárůstem přes 5 %.

Procentní nárůst počtu obyvatel je potřebné korigovat hustotou zalidnění. V řadě případů se jedná o nárůsty v území s nízkou hustotou zalidnění (jižní Čechy, Plzeňsko). Přesto to lze považovat za zlepšení situace v regionech krajských center.

Dalším faktorem je **intenzita bytové výstavby**. Sledována je v podrobnosti obcí od roku 1997, takže nezahrnuje poměrně rozsáhlou výstavbu bytových souborů, která byla dokončena počátkem devadesátých let, ani první vlnu nové výstavby, většinou rodinných domů či malých bytových souborů.

Výstavba bytů pochopitelně koreluje s nárůstem počtu obyvatel. Zajímavým poznatkem je poměrně rozsáhlá výstavba bytů i v některých regionech s významným úbytkem počtu obyvatel (Zlínsko, Královéhradecko, části Plzeňska, jižních Čech aj.).

Nejvýznamnější bytová výstavba se ovšem vyskytuje v nejbližším zázemí nejvýznamnějších měst. Podle setříděného ukazatele intenzity bytové výstavby (počet nově dokončených bytů na 1000 obyvatel středního stavu průměrně ročně) se v souboru SO POÚ na prvních 10 místech vyskytují obvody v nejbližším okolí Prahy, tj. na území Středočeského kraje: Kamenice 12,91, Hostivice 12,30, Úvaly 11,85, Jesenice 11,85, Odolena Voda 11,65, Roztoky 9,40, Říčany 9,08, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 8,43, Lysá nad Labem (zahrnuje i Milovice) 7,98, Mníšek pod Brdy 7,81.

Teprve na dalších místech jsou obvody v zázemí Brna: Šlapanice 6,31 a Kuřim 5,09 a Plzeň: Město Touškov 7,21, Nýřany 5,05.

Samotná Praha má hodnotu 4,15, což představuje 133 134 dokončených bytů v období 1997-2022.

Středočeský kraj: na dalších místech jsou: Unhošť 7,02, Čelákovice 6,61, Beroun 5,55, Jílové u Prahy 5,41, Český Brod 5,27, Černošice 5,12, Benešov 4,86, Týnec nad Sázavou 4,63, Poděbrady 4,57, Mnichovo Hradiště 4,36, Benátky nad Jizerou 4,11, Dobříš 4,09. Minimum v kraji představuje Jesenice (okr. Rakovník) 0,89 a Rakovník 1,15.

Jihočeský kraj: Horní Planá 4,66, Vyšší Brod 4,58, Hluboká nad Vltavou 4,37, České Budějovice 4,18, Trhové Sviny 3,84, Třeboň 3,66, Vimperk 3,59, Sezimovo Ústí 3,54. Nejnížší hodnotu (a 2. nejnižší v rámci ČR) má Týn nad Vltavou 0,45 kvůli tomu, že byty pro stavebníky a pracovníky jaderné elektrárny Temelín byly v 80-tých letech nesmyslně umístěny do Týna nad Vltavou místo logického umístění do Českých Budějovic, takže tím vznikl v tomto malém městě relativní přebytek bytů.

Plzeňský kraj: Kašperské Hory 7,61, již uvedené Město Touškov 7,21, Nýrsko 6,04, Starý Plzenec 5,82, Nýřany 5,05, Všeruby 4,73, Dobřany 4,36, Holýšov 4,25, Přeštice 3,86. Minimum mají Bezdrůžice 1,68, Plánice 1,69 v okrajových částech kraje.

Karlovarský kraj: Karlovy Vary 2,82, Loket 2,45, Mariánské Lázně 2,32, Ostrov 2,24. Minimum v kraji i v ČR představuje obvod Žlutice 0,24.

Ústecký kraj: Významnější bytovou výstavbu mají pouze okrajové obvody Vejprty 3,35 a Libouchec 3,28, většina obvodů má velmi nízké hodnoty intenzity bytové výstavby, minimum má Bílina 0,63, Most 0,67, Chomutov 0,85, Šluknov 0,91 a další.

Liberecký kraj: Tanvald 3,51, Hodkovice nad Mohelkou 3,50, Chrastava 3,22, Turnov 2,88. Minimum představují okresní města Česká Lípa 1,42 a Semily 1,42 a dále Nové Město pod Smrkem 1,44 a Frýdlant 1,45 ve Frýdlantském výběžku.

Královéhradecký kraj: Svoboda nad Úpou 5,27, Vrchlabí 4,29, Opočno 3,96, minimum Teplice nad Metují 1,06, Broumov 1,15.

Pardubický kraj: Holice 4,41, Lázně Bohdaneč 4,03, Lanškroun 3,66, Pardubice 3,58, minimum Moravská Třebová 1,66, Česká Třebová 1,78.

Kraj Vysočina: Polná 4,26, Velká Bíteš 3,83, Jihlava 3,82, minimum Pacov 1,60, Jemnice 1,64, Počátky 1,65.

Jihomoravský kraj: Šlapanice 6,31, Pohořelice 5,76, Kuřim 5,09, Slavkov u Brna 5,07, minimum Hodonín 1,52, Vranov nad Dyjí 1,56, Veselí nad Moravou 1,64, Velká nad Veličkou 1,68.

Olomoucký kraj: Olomouc 3,91, Prostějov 3,04, Litovel 2,78, minimum Moravský Beroun 0,76, Kojetín 0,96.

Zlínský kraj: Uherské Hradiště 3,18, Rožnov pod Radhoštěm 3,08, Luhačovice 2,94, Staré Město (u Uherského Hradiště) 2,77, minimum Koryčany 1,27, Valašské Meziříčí 1,40.

Moravskoslezský kraj: Frýdlant nad Ostravicí 4,43, Vratimov 3,97, Hlučín 2,88, Jablunkov 2,81, Frýdek-Místek 2,68, minimum Karviná 0,85, Havířov 1,14, Studénka 1,26, Vítkov 1,27.

Krajská města: České Budějovice 4,18, Praha 4,15, Olomouc 3,91, Jihlava 3,82, Pardubice 3,62, Brno 3,88, Plzeň 3,33, Hradec Králové 3,04, Karlovy Vary 2,82, Liberec 2,70, Zlín 2,14, Ostrava 1,37. Ústí nad Labem 1,03.

Věková struktura – zde byly sledovány 3 kumulované věkové skupiny: (A) 0-14 let (potřeba škol), (B) 20-49 let (aktivní pracovní síla), (C) 65+ (senioři).

V kategorii A je nejvyšší podíl (nad 20 %) v aglomeracích Prahy, Brna, Plzně a Českých Budějovic.

Krajská města:

16-17 % Praha, České Budějovice, Jihlava, Pardubice, Liberec, Ústí nad Labem, Olomouc

15-16 % Brno, Plzeň, Hradec Králové, Zlín

14-15 % Ostrava, Karlovy Vary

V kategorii B je nejvyšší podíl (nad 40 %) v koridorech

Hořovice-Beroun-Praha-Mladá Boleslav-Liberec-Česká Lípa-Hrádek nad Nisou-Liberec
Slaný-Praha-Kolín-Pardubice-Rychnov nad Kněžnou
Plzeň-Tachov
Brno-Pohořelice

V kategorii C je nejnížší podíl (pod 20 %) v prostorech Beroun-Praha-Ml. Boleslav, Tachovsko a v korydorech Velké Meziříčí-Kuřim a Šlapanice-Židlochovice-Pohořelice.

V kategorii C je nejvyšší podíl (nad 23 %) převážně v periferních územích (po obvodě Jihočeského kraje, v Podkrkonoší, v Jeseníkách a Beskydech.

Významným faktorem pro úspěšnou roli center je **nabídka pracovních příležitostí** (podle Sčítání lidu, domů a bytů 2021), případně **počty zaměstnanců v obcích** (podle rozpočtového určení daní – RUD) k 1.12.2021.

3. Návrh kategorií center osídlení ČR

Zařazení obcí do velikostních skupin patří mezi základní demografické charakteristiky. Obvykle jsou sledována rozhraní 1 000, 2 000, 5 000, 10 000, 20 000, 50 000 a 100 000 obyvatel.

Pro účely regionálního plánování – vymezení kategorií center osídlení – jsou sledovány obce od 2 tis. obyvatel (malá centra). Na rozdíl od demografických statistik jsou rozhraní rozostřena (směrem dolů). Hierarchické uspořádání je realitou a v nějaké podobě je sledováno ve většině evropských zemí. Počátkem 90. let jsme se v ČR pro novou koncepci územního rozvoje (po analýze přístupů) přiklonili k německému pojetí, které jednoznačně a srozumitelně strukturuje centra na kategorie vyšší, střední, nižší a malá. V pražském prostoru byla nově vymezena centra základní, která se vyznačují přítomností nejzákladnější vybavenosti (škola, zdravotní zařízení, případně pošta).

V Německu regionální plánování nevyužívá pro tyto kategorie žádná další "nadlepšování". Vzhledem k tomu, že některá centra (z různých důvodů, zejména velikosti) nedosahují standardu, je pro tato města (obce) použita podkategorie možné (mögliche) centrum. To mj. znamená, že je žádoucí, pro saturaci potřeb území, cíleně podporovat tyto kategorie center.

V českém převodu jsme po diskusích navrhli členění center na významná a ostatní. Pro zařazení do příslušné kategorie je mimo velikosti centra (počet obyvatel) významné též jeho spádové území, a to jak z hlediska počtu obyvatel, tak i z **hlediska jeho rozlohy**. Týká se to zejména středních (a nižších) center), která by ještě měla být pro své spádové území dobře dostupná. V případě, že to střední centrum neumožňuje, je žádoucí ve vzdálenějších územích **posílit roli významných nižších center**.

Spádová území (regiony) poměrně významně korelují, zejména v územích s nižší hustotou zalidnění, s centry administrativních regionů (v ČR krajů).

V intenzivně osídlených nebo rozlehlých regionech **může být vyšších center více**.

Za centra **nelze považovat města bez spádového území**, která leží ve spádovém území vyššího centra.

V souvislosti se zánikem řady ekonomických aktivit některá města neumožňují ani dostatečnou nabídku zaměstnání pro vlastní obyvatele.

Střední centra dominují regionům nižší úrovně (např. okresu) a měla by saturovat obyvatelům svého spádového území podstatnou část služeb i nabídku pracovních míst.

V následující tabulce jsou uvedeny orientační spodní velikosti center jednotlivých kategorií a jejich spádového území. Důležité jsou oba údaje. **Počet obyvatel** centra významně **ovlivňuje udržitelnost** „infrastruktury“ (investice, provoz). Počet obyvatel spádového území má vliv na rozsah (kapacitu) vyšší sociální infrastruktury. Obyvatelé spádových území by měli podstatnou část svých potřeb realizovat v centrech nižších kategorií. Pro střední centra je významným faktorem poloha na hlavních trasa silniční a železniční infrastruktury.

V sídelní struktuře bývají obvykle vymezovány následující kategorie center:

kategorie center			počet obyvatel (v tis.) cca		počet center (návrh)
			centra (optimálně)	spádové území (včetně centra)	
A	vyšší	významné	100	200	15
B		ostatní	50	100	13
C	střední	významné	20	40	40
D		ostatní	15	30	32
E	nižší	významné	10	20	*
F		ostatní	5, výjimečně 3	20 (10)	nejsou navrhována
G	malá		2, výjimečně 1	obvykle > 5	nejsou navrhována

* Vzhledem k tomu, že v některých krajích jsou rozsáhlá území bez středních center, je žádoucí saturovat potřeby obyvatel nižšími centry (zejména v kategorii E).

V některých případech je centrum jako dvojměstí, resp. zahrnuje souvisle urbanizované území.

Velikost (počet obyvatel) centra je uváděna jako orientační. Pokles o cca 10 % (příp. více) neznamená přeřazení do nižší kategorie. Mohou rovněž existovat výjimky z důvodu významu a polohy center.

Mimo vlastního centra (počet obyv.) je významné též jeho spádové území. Toto spádové území by mělo (vč. centra) mít minimálně dvojnásobek (spíše více) obyvatel než vlastní centrum. Tento počet je významný pro kapacitu (efektivitu) nekomerčního vybavení, zejména školského a zdravotnického.

Vzhledem k tomu, že jakékoliv centrum by mělo (min. pro své obyvatele) poskytovat i základní služby, je následující **katalog vybavení** koncipován opačně, takže začíná malými centry (G) a následně **přirazuje nároky na vybavení centra pro vyšší kategorie**.

Kapacity jednotlivých zařízení (zejména vzdělávacích) by u vyšších kategorií měly korelovat s počtem obyvatel vlastního centra (základní školy apod.), u dalších zařízení, která nejsou obvykle u nižších center, pak s celkovým počtem obyvatel spádového území.

V příměstském území velkých měst (často se jedná o souvisle urbanizovaná území) spádují obce k vyššímu dostupnému centru s rozsáhlejší nabídkou práce i služeb.

U kategorií G (centra malá) a F (centra nižší ostatní) jsou významná zařízení pro základní potřeby obyvatel (škola, lékař, obchod, restaurace).

Od kategorie E (nižší významné centrum) výše má mimo obslužných zařízení (veřejných i komerčních) významnou roli nabídka pracovních míst. Dojíždka za prací je pro tato centra významnější než dojíždka za službami. Počet přítomných obyvatel (vč. dojíždějících) je obvykle vyšší (někdy i významně) než počet obyvatel. Tato skutečnost ovlivňuje zejména nároky na komerční zařízení (obchod, služby).

Vyšší centra (A a B) a střední centra (C a D) by měla saturovat podstatnou část potřeb (vč. nabídky pracovních míst) obyvatel svého spádového území. Vazby v rámci tohoto území by mělo být možné realizovat regionální hromadnou dopravou.

Vzhledem k tomu, že kategorie A zahrnuje centra rozdílné velikosti a regionálního významu, navrhuje se je členit na:

A1 – vyšší centrum republikové (Praha)

A2 – vyšší centrum nadregionální (Brno)

A3 – vyšší centra regionální – všechna ostatní krajská města (vč. Ostravy). Jejich spádový obvod nepřesahuje (mimo lokální výjimky) území kraje. V území Ústeckého a Moravskoslezského kraje, s vyšším zastoupením velkých měst a složitější sídelní strukturou, navrhuje se vymezit dvě regionální centra.

Katalog doporučeného vybavení center jednotlivých kategorií¹

Malá centra (G) – základní úroveň vybavenosti

- » mateřská škola
- » základní škola úplná; v řídce osídleném území a výjimečně též v ostatním území lze v případě nedosažení minimální prahové hodnoty počtu obyvatel pro umístění zařízení uvedených ve Standardech dostupnosti veřejné infrastruktury (MMR 2017) uvažovat základní školu pouze I. stupně
- » lékař
- » centrum denních služeb a denní stacionář
- » ambulantní zařízení pečovatelské služby
- » pošta
- » zařízení veřejného stravování
- » sportoviště
- » veřejná knihovna
- » hasičská zbrojnice
- » maloobchodní zařízení základní potřeby

¹ Převzato z publikace Centra osídlení České republiky. Vymezení vyšších a středních center a metodický postup pro vymezení nižších a malých center, MMR 2022

Nižší centra – navíc zařízení oproti předchozím (pro kat. E, pro kat. F přiměřeně):

- » střední škola
- » odborní lékaři
- » zařízení pro seniory
- » penziony
- » více restauračních provozů
- » zařízení pro společenské a kulturní akce, klubovny
- » sportovní hala a hřiště
- » obchodní zařízení s širší nabídkou
- » řemeslné služby
- » výstavní prostory
- » pobočky bank, pojišťoven
- » městská policie nebo služebna Policie ČR
- » centrum by mělo mít upravené veřejné prostranství (náměstí, hlavní ulice), vč. parkování a vhodně umístěný terminál (stanoviště) hromadné dopravy (pokud možno ve vazbě na železniční stanici)

Střední centra – navíc zařízení oproti předchozím (pro kat. C, pro kat. D přiměřeně):

- » střední školy s maturitou
- » nástavbová vzdělávací zařízení
- » zařízení pro podporu talentu (hudební, výtvarné aj.)
- » rehabilitační zařízení
- » zařízení stacionární péče pro zdravotně postižené
- » základní nemocnice
- » krytý plavecký bazén
- » sportovní hala s tribunami pro diváky
- » stadion pro lehkou atletiku
- » prostory pro divadelní představení
- » muzeum
- » knihovna s odbornými publikacemi
- » obchodní domy, odborné prodejny, prodejní galerie
- » hotely a jiná ubytovací zařízení
- » úřady a soudy nižšího stupně, policie
- » u středních center, saturujících potřeby obyvatel spádového území, vznikají zóny obchodu (služeb) většinou na obvodě města (napojení na silnici) – žádoucí je jejich koncentrace do areálů (úspora parkovacích míst);

Vyšší centra – navíc zařízení pro kat. A a B:

- » univerzity, odborné VŠ
- » výzkumné ústavy
- » speciální školy nadregionálního významu (např. konzervatoře)
- » odborné školy
- » odborné akademie
- » nemocnice pro profesní vzdělávání
- » divadlo, koncertní síně
- » kongresová zařízení
- » muzea a galerie
- » vědecká knihovna
- » sportovní stadiony s více jak 15 tis. místy v hledišti
- » hotely vyšší kategorie
- » úřady a soudy vyššího stupně
- » hlavní pobočky bank, pojišťoven aj. organizací
- » u vyšších center je obvykle více areálů obchodu a služeb.

Sledovaná kritéria samozřejmě nevylučují, že vybavenost nižšího centra může zahrnout i zařízení center vyšších. V některých případech je to zejména v územích turisticky atraktivních, kde počet návštěvníků může i výrazně převýšit počet obyvatel.

Obce, které nejsou centrem osídlení, mohou mít některé funkce obvyklé pro malá centra.

Z hlediska velikosti (počtu obyvatel) a regionálního významu jsou v každé kategorii center sledovány dvě podkategorie – **významná a ostatní** (možná).

Ostatní centra nedosahují zcela velikostních, případně jiných parametrů (lze však předpokládat jejich posílení). Jejich význam je zejména v území vzdáleném od jiných center stejné nebo vyšší kategorie.

Roli centra mohou v oblasti struktury a kapacity zařízení zastávat společně i dvě blízká města (obce).

Katalog by mohl napomoci stabilizaci např. nemocnic a středních škol. Jejich zrušení by mělo důsledky nejen ve zhoršení dostupnosti obyvatel do vzdálenějších center, také by to však znamenalo zánik pracovních míst ve stávajících centrech.

Výše uvedené standardy středních center splňují téměř všechna bývalá okresní města a též některá další města této velikostní kategorie.

Standardy vyšších center v podstatě splňují všechna krajská města a některá další této velikostní kategorie, v některých případech i významná střední centra.

Problémem řady center je nízká **nabídka pracovních míst** (zejména jejich struktury) pro jejich spádové území. Obyvatelé vyjíždějící za prací realizují řadu svých potřeb (vzdělání dětí, obchod a služby) mimo své bydliště. To negativně ovlivňuje prosperitu provozovatelů těchto zařízení v místě jejich bydliště.

Stabilizace sídelní struktury by měla umožnit, aby obyvatelé mohli podstatnou část svých potřeb realizovat v místě bydliště, resp. v blízkém centru.

Pro **vymezování kategorií center** je nezbytné analyzovat řadu faktorů, které parametry jednotlivých typů ovlivňují.

Nejvýznamnějšími faktory vymezování jsou:

- vlastní velikost centra (počet obyvatel, počet zaměstnanců)
- jeho spádový obvod (počet obyvatel, počet zaměstnanců)

Spádové obvody center (jednotlivých typů) jsou značně rozdílné a v řadě případů se překrývají. Nižší centrum leží obvykle ve spádovém obvodu centra vyššího.

Výchozím podkladem může být administrativní uspořádání území. Odvíjet od něj spádová území není jednoznačné, neboť reálný spád k jednotlivým administrativním centrům je značně rozdílný. Významným faktorem je **dostupnost a atraktivita centra**. Některá města (obce) mohou spádovat k více srovnatelně vzdáleným centrům. Důvodem je zpravidla vyšší nabídka pracovních míst a v jiném centru lepší nabídka služeb.

V urbanizovaném území je vysoká pravděpodobnost dominance hlavního (vyššího) centra a konkurence dalších blízkých center obdobné nebo nižší úrovně.

V **hierarchizované soustavě** osídlení nižší centra (a podstatná část jejich spádového území) "spádují" k centrům středním a tato centra, vč. části svého spádového území pak v některých vazbách spádují k centrům vyšším.

Atraktivita a dostupnost některých vyšších center v řadě případů překrývá (administrativní i faktické) spádové území středních center. Obdobná je situace u nižších center v relaci k centrům středním i vyšším.

Do **středních center** spádují, mimo blízkých obcí, zejména obce z vnější části jejich obvodů a významná část jejich vlastních obyvatel "spáduje" k centrům vyšším. Tato skutečnost se často promítá do negativního salda dojížděky některých středních center.

Lze sledovat tři základní cíle dojížděky, které jsou realizovány denně nebo velmi často:

- za prací (centra obvykle neumožňují strukturovanou nabídku pracovních míst)
- za vzděláním (centra by měla saturovat výrazný podíl středoškolského vzdělání)
- za službami – veřejné a komerční (reagují na poptávku)

Jiné cíle dojížděky (kultura, zábava, rekreace a sport) jsou nepravidelné a teritoriálně rozprostřenější.

Za střední centra můžeme považovat města od 15 do 45 tis. obyv. To je poměrně značné rozpětí, většina bude v intervalu 15-30 tis. obyv. Modelovým příkladem mohou být města s 20-30 tis. obyv. a stejně velkým nebo větším spádovým územím (celkem více než 50 tis. obyv.). Existují však další příklady středních center:

- silné centrum bez faktického spádového území (jedná se většinou o města v aglomeracích velkých měst), v podstatě má význam jako sektorové centrum velkého města

- slabší centrum v hustě osídleném území (např. město s 10 tis. obyvateli, se spádovým územím s řadou menších měst či velkých obcí)
- slabší centrum v řídko osídleném území (město s 5-10 tis. obyv. bez dalších městských sídel ve spádovém území)

Samozřejmě ve všech těchto případech je významným faktorem nejen demografický potenciál, ale též nabídka pracovních míst. S transformací ekonomiky (která však dosud nebyla v ČR ukončena) se poměrně významně snížil počet pracovních míst v industriálních centrech. Nové ekonomické aktivity (logistika, výroba, obchod, služby) vznikají na obvodě měst nebo na území sousedních, někdy i velmi malých obcí. V některých těchto zónách je nová nabídka pracovních míst (až v řádu tisíců).

Význam center ovlivňuje též polohový potenciál (blízkost vyššího centra, poloha na hlavních silničních a železničních trasách). Vliv dopravní infrastruktury může mít pozitivní faktory (atraktivita pro investory), tak i negativní důsledky (vyjíždka, zejména kvalifikovaných pracovníků za prací do atraktivnějšího vyššího centra). Problémem řady center je nízká ekonomická výkonnost.

Dostupnost center

Dostupnost center je sledována jako vzdálenost v km a v čase (min.) pro auta. Důvodem sledování tohoto kritéria je skutečnost, že silniční síť umožňuje napojení všech sídel. Vysokou plošnou obsluhu umožňuje též hromadná autobusová doprava, která zejména v řídko osídleném území má jen omezený počet spojů. Železnice neumožňuje plošnou obsluhu území.

V případě dostupnosti **vyšších center** je významné, zda lze pro spojení z větší či menší části využít dálnice nebo upravené hlavní silnice; tj. silnice, které mají extravilánové vedení a jsou vybaveny (ne vždy) mimoúrovňovými křižovatkami. Tyto silnice umožňují výrazné zkrácení času jízdy.

V těchto případech je dostupnost v minutách lepší než v km, tzn. že průměrná rychlost je vyšší než 60 km/hod. V případě velkých měst (Praha, Brno, Ostrava) posledních 5-10 km v zastavěném území (pokud je cílem centrum města) znamená značné prodloužení času jízdy. Významná část cílů dojíždky (zaměstnání, obchod, služby) je mimo centra velkých měst.

Autobusová doprava je pochopitelně pomalejší, neboť autobusy (mimo dálkových) na trase několikrát zastavují a v některých případech zajišťují k autobusovým terminálům uvnitř větších měst.

Rychlejší řešení může být využití železniční dopravy, ta většinou vede k hlavním nádražím vyšších center. Odpovídající rychlostní standard 160 km/hod má jen menší část modernizovaných koridorů. V těchto případech se však většinou jedná o spojení **meziregionální**, nikoliv o vazby menších center a jejich spádového území k vyšším centrům.

Význam železniční dopravy je zejména **v regionálních vazbách** na centra velkých měst (Praha, Brno, Ostrava, Plzeň), kde lze realizovat intervalový či taktový režim.

Dosud nebyla dokončena modernizace na významných spojeních Praha – Plzeň, Praha – České Budějovice, Praha – Lysá nad Labem – Milovice, Praha – Kladno, Brno – Přerov. V ČR je velmi nízký podíl dvou (a více) kolejových tratí. Tato skutečnost výrazně omezuje kapacitu a rychlost, neboť, zejména v příměstském území velkých měst je na jedné trati vedena dálková a regionální osobní doprava i doprava nákladní.

V dostupnosti **středních center**, která by neměla přesahovat čas jízdy 20 min, významně (mimo IAD) dominuje autobusová doprava. Železniční (regionální) doprava je možná oproti silniční dopravě jen na malém počtu tratí v případech, kdy na její trase leží města a velké obce. Rychlostní standard tratí a četné zastávky až na výjimky neumožňují průměrnou rychlost 60 km/hod. Vyšší centra jsou pro svá "příměstská" území pochopitelně i centry středními, intenzita příměstských vazeb je výrazně větší než u spojení se vzdálenějšími středními centry.

Potenciál železniční dopravy je možné výrazně zvýšit komplexním řešením vazeb vč. optimalizace přestupů z autobusů na vlaky a realizací parkovišť (P+R) pro individuální automobilovou dopravu nejen na obvodě velkých měst. U některých ZÚR je koncepce (P+R) promítnuta.

Dopravní sektorové strategie sledují připravované stavby, aniž by se posuzovaly celkové přínosy. Velká část těchto staveb jsou (zejména v případě železnic) rekonstrukce (většinou bez zvýšení rychlosti a kapacity). PÚR ČR je z tohoto hlediska výrazně koncepčnějším dokumentem, neboť navrhuje souvislé trasy, sledující podstatnou část vazeb meziregionálních a přeshraničních.

Veřejná infrastruktura

Veřejnou infrastrukturou jsou (dle nového Stavebního zákona č. 283/2021 Sb., § 10) dopravní infrastruktura, technická infrastruktura, zelená infrastruktura, občanské vybavení a veřejná prostranství.

Pro regionální plánování je významné zejména občanské vybavení (sociální infrastruktura) a část dopravní infrastruktury (terminály veřejné dopravy).

Školství

Základní školy, mateřské školy a jesle jsou v kompetenci (zřizování, provoz) obcí. V zásadě by měla být v každé obci s 3 tis. a více obyvateli (v sídle, resp. spádovém území) úplná základní škola. Zkušenosti ze zahraničí směřují ke koncentraci do větších škol a dopravou žáků školními autobusy (Schulbus), kdy se blízké obce dohodnou na společné, komplexně vybavené škole.

V ČR došlo po r. 1990 k administrativnímu „rozpadu“ řady obcí a jejich kooperace často není uspokojivá. Týká se to zejména malých odloučených obcí v příměstském území velkých měst, s výrazným nárůstem obyvatel.

Řada žáků a studentů středních škol dojíždí do větších měst, kde zejména "prestižní" školy mají převis zájmu. Průměrná kapacita základních a středních škol je (údaj v úrovni krajů) využita (mimo Prahy a středních Čech) na cca 70 %.

Střední školy, zejména gymnázia, jsou téměř ve všech městech nad 10 tis. obyv., tzn. v téměř všech významných a některých ostatních nižších centrech. Nízký je, až na výjimky, zájem o odborné střední školy a učiliště. V oblasti středního školství mimo veřejných zařízení působí i řada škol, provozovaných jinými subjekty. Lokalizovány jsou zejména ve větších městech, kde lze očekávat větší zájem o placené studium. Nárůst počtu středních škol, resp. jejich kapacit lze předpokládat zejména v Praze a jejím příměstském území, kde řada dříve menších měst v blízké době překročí velikost 20, resp. 10 tis. obyvatel. V jiných krajích nárůst obyvatel v řádu desítek tisíc obyvatel zřejmě nelze očekávat.

Vysoké školy veřejné (či soukromé), **resp. jejich odloučená pracoviště** (fakulty, ústavy) jsou ve všech krajských městech a řadě dalších vyšších či středních centrech. V některých zemích jsou některé renovované (historické) univerzity mimo hlavní správní centra.

Zdravotnictví

Ve zdravotnictví dochází ve většině krajů ke **koncentraci komplexní a vyšší péče do páteřních nemocnic**, které jsou mimo krajských měst též ve významných středních centrech, v některých okresních městech. "Omezená" nemocniční péče (několik primariátů) je v řadě dalších středních měst. Některé nemocnice jsou transformovány na zařízení pro dlouhodobě nemocné (LDN). Fakultní nemocnice zřizuje a provozuje stát, ostatní nemocnice kraje. Mohou být provozovány též městy nebo neveřejnými subjekty.

Základní péče je poskytována praktickými lékaři, kteří mají smlouvy se zdravotními pojišťovnami. Je velmi málo reálné (neuvažuje s tím ani katalog zařízení) působení praktických lékařů v malých městech a obcích (pod 2 tis. obyv.). V některých centrech existují (dříve obvyklé) polikliniky, kde jsou též odborní lékaři. Tato zařízení jsou schopna realizovat rozsáhlou oblast ošetření, nemají lůžkovou část.

Kultura, sport

Do nekomerčního vybavení obcí lze zahrnout též zařízení kultury (divadla, knihovny, muzea aj.) a sportu (hřiště, bazény, sport. haly aj.). Ve sledovaných kategoriích center středních, příp. nižších tato zařízení existují. Některá zařízení mohou být i v menších obcích.

Vyhodnocení kapacit a standardů jednotlivých zařízení by mělo být předmětem vyhodnocení v rámci Územně analytických podkladů (ÚAP).

Terminály veřejné dopravy (IDS)

Tato zařízení (zejména vlaková a autobusová nádraží) by měla umožňovat přestupy z regionální a meziregionální dopravy na MHD centra (a opačně). Měly by být též vybaveny parkovišti (P+R) pro přestupy z IAD.

U velkých měst jsou vlaková nádraží často na obvodě historického jádra, kde parkování je možné jen v podzemních či patrových objektech. U velkých měst je žádoucí řešení přestupu na metro nebo na regionální vlaky ve vnějším území měst.

4. Vymezení center osídlení

V předkládaném návrhu center je cílem navrhnout **vyšší a střední centra**; jejich "velikost" až na výjimky odpovídá počtu obyvatel v administrativním vymezení.

V některých případech jsou do center zahrnuty též bezprostředně navazující obce, které vytvářejí společný urbanistický celek. Zejména je to v případech center s nízkou rozlohou a vysokou hustotou zalidnění.

Dále se jedná o zahrnutí menších obcí s významným suburbánním rozvojem bydlení nebo ekonomických aktivit (např. Ovčáry u Kolína). V některých případech již došlo k propojení zástavby dvou samostatných měst (např. Chomutov + Jirkov, Tábor + Sezimovo Ústí, Beroun + Králův Dvůr).

V dalších případech již v minulosti byla sledována koordinace rozvoje blízkých měst (např. Kolín – Kutná Hora, Česká Třebová – Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto – Choceň). Tyto příklady (a některé další) byly do návrhu kategorizace vyšších a středních center promítnuty.

Vyšší centra

Ve vyšších centrech je 3 869,7 tis. obyv., tj. 36,3 % obyvatel ČR. Do kategorie **vyšších center** byla zařazena **statutární města** ČR (mimo Havířova a Třince). Řada z nich, vzhledem k tomu, že jsou součástí aglomerací a leží v blízkosti hlavního centra, nemá větší regionální význam (Ostravsko, Ústecko).

Vyšší centra jsou členěna na **významná (A)** a **ostatní (B)**.

Významná vyšší centra jsou většinou města s cca 100 tis. obyvateli, horní hranice není stanovována. Jsou to zpravidla jádra sídelních aglomerací. V ČR (na rozdíl od jiných zemí) jsou krajská města největšími městy ve svém správním území. Proto byla zohledněna i přes výrazně nižší počet obyvatel (Karlovy Vary, Jihlava, Zlín) jejich role v sídelní struktuře zařazením do této kategorie (A). Vzhledem k srovnatelnému či vyššímu počtu obyvatel a zejména regionálnímu významu byla do této kategorie zařazena i centra Opava a Chomutov.

Kategorie A je vzhledem ke svému rozpětí členěna na tři podkategorie center: A1 republikové (Praha), A2 nadregionální (Brno) a A3 regionální.

Praha má v rámci ČR výrazně dominantní postavení, a to jak násobně vyšším počtem obyvatel, tak regionálním významem (vč. významné dojížděky z řady krajských měst). Je zde soustředěna podstatná část správních orgánů České republiky a zastupitelské mise zahraničních států. Letiště Praha Ruzyně zahrnuje cca 90 % výkonů všech českých letišť.

Brno je druhé největší město ČR. Jako jediné další krajské centrum má nadregionální význam, přesahující hranice kraje. Sídli zde některé správní orgány s celorepublikovou působností.

Obě tato města vykazují výrazně nadprůměrnou ekonomickou výkonnost i nárůst počtu obyvatel.

Do kategorie A3 (vyšší centra regionální) byla zařazena **všechna krajská města** (mimo Prahu a Brna), vč. těch, která nesplňují kritérium 100 tis. obyvatel.

V současnosti má z 13 krajských měst:

- 6 měst více než 100 tis. obyvatel: Praha, Brno, Ostrava, Plzeň, Liberec a Olomouc,
- 4 města 90–100 tis. obyvatel: České Budějovice, Ústí n. L., Hradec Králové a Pardubice,
- 3 města mají méně: Zlín, Jihlava, Karlovy Vary.

Některá města (Liberec, Olomouc, Hradec Králové, Ústí nad Labem, Zlín) s velmi rozsáhlým vymezením mají nízkou hustotu zalidnění (< 1 000 obyv./km²).

Přitom z hlediska sídelní, regionální i administrativní struktury mají všechna krajská města relativně **stejně postavení a stejný význam v rámci svého kraje**. Proto byl u těchto měst kromě jejich administrativní role zohledněn počet obyvatel spádového území.

U dalších dvou srovnatelných měst (Opava, Chomutov) byl zvolen obdobný přístup, a proto byla tato města začleněna do kategorie A3.

U kategorie (B) vyšší centra ostatní splňují kritérium 50 tis. (-10 %) obyvatel města Kladno, Most, Frýdek-Místek, Teplice, Děčín a Jablonec nad Nisou. Mladá Boleslav má v administrativním vymezení jako město přesně 45 000 obyvatel k 1.1.2023, ale jako centrum včetně Kosmonos a dalších menších přičleněných

obcí 52,8 tis. obyvatel. Linit tedy nesplňují (méně obyvatel mají) Prostějov (43,6 tis. obyv.) a Přerov (41,6 tis. obyv.), do kategorie B byly zařazeny jednak proto, že jsou to statutární města a současně mají významnou polohu a regionální význam v rámci kraje

Do vyšších center ostatních byla zařazena také dvojice měst Kolín a Kutná Hora, Tábor (vč. měst Sezimovo Ústí a Planá nad Lužnicí) a Cheb (vč. města Františkovy Lázně).

Cheb je nejvýznamnějším blízkým „vyšším“ centrem pro obyvatele bavorského okresu Wunsiedel (okresní město Wunsiedel má 9,3 tis. obyv. a největší město Marktdredwitz 17,1 tis. obyv.).

Praha se svou velikostí (1 357,3 tis. obyv.) a ekonomickou výkonností (HDP/obyv.) výrazně odlišuje od ostatních center. Jako jediné město vytváří metropolitní region evropské úrovně.

Brno (396,1 tis. obyv.) se od ostatních vyšších center odlišuje, mimo počtu obyvatel a HDP/obyv., blízkou dostupností metropolitního regionu Wien – Bratislava (s velmi vysokým HDP/obyv.), který leží na významném rozvojovém dunajském koridoru osídlení.

Významný nárůst počtu obyvatel v období 1991-2023 byl v SO POÚ:

U vyšších center o více než	10 % - v Praze (ve vymezení města) a Českých Budějovicích 20 % - v Mladé Boleslavi
-----------------------------	---

V obvodech okresů Praha-východ a Praha-západ byl nárůst 50-300 %

V širším okolí Prahy, Brna, Plzně, Českých Budějovic a Pardubic byl nárůst 20-50 %

S tímto vývojem korelovala výstavba bytů.

Vývoj počtu obyvatel vyšších center

kraj	kat.	Město	Počet obyvatel centra v tis.			Počet obyvatel SO POÚ v tis.		
			2023	změna 1991- 2023	index 1991- 2023	2023	změna 1991- 2023	index 1991- 2023
Praha	A1	Praha**)	1357,3	143,1	111,8	1695,5	312,7	122,6
Středočeský	B	Kladno*)	71,7	-1,9	97,4	117,3	9,2	108,5
	B	Kolín*) - Kutná Hora	57,8	2,3	104,3	97,7	8,1	109,0
	/B/	a Kolín*)	36,4	2,5	107,7	61,7	6,6	112,0
	/B/	b Kutná Hora	21,4	-0,2	99,1	36,0	1,5	104,3
	B	Mladá Boleslav*)	52,7	4,2	108,7	95,9	16,2	120,3
Jihočeský	A3	České Budějovice*)	112,2	6,6	106,3	146,6	19,1	115,0
	B	Tábor*) **)	46,0	-0,7	98,5	69,9	1,3	102,0
Plzeňský	A3	Plzeň**)	181,2	7,4	104,3	201,5	13,3	107,7
Karlovarský	A3	Karlovy Vary	49,0	-7,1	87,3	68,1	-2,2	96,9
	B	Cheb*)	37,7	0,7	101,9	50,2	2,4	105,0
Ústecký	A3	Ústí nad Labem*)	95,3	-4,7	95,3	110,7	-1,5	98,7
	A3	Chomutov*) **)	66,2	-5,1	92,8	80,7	-1,0	101,2
	B	Most	63,9	-6,8	90,4	72,2	-6,4	91,9
	B	Teplice*)	58,4	-1,2	98,0	72,3	0,7	101,0
	B	Děčín	47,2	-6,7	87,6	59,0	-4,7	92,6
Liberecký	A3	Liberec	107,4	6,2	106,1	112,8	8,9	108,6
	B	Jablonec nad Nisou	45,8	-0,1	99,8	56,7	3,5	106,6
Královéhradecký	A3	Hradec Králové	93,5	-6,4	93,6	117,3	-0,3	99,7
Pardubický	A3	Pardubice*) **)	96,9	-0,7	99,4	134,4	11,6	109,4
Vysočina	A3	Jihlava	52,5	0,6	101,4	80,9	6,0	108,0
Jihomoravský	A2	Brno**)	396,1	7,8	102,0	492,6	37,4	108,2
Olomoucký	A3	Olomouc*)	103,7	-0,3	99,7	163,6	11,9	107,8
	B	Prostějov	43,6	-5,3	89,2	89,6	-1,9	97,9
	B	Přerov	41,6	-9,7	81,1	66,8	-8,8	88,4
Zlínský	A3	Zlín	74,2	-6,9	91,5	99,3	-3,1	97,0
Moravskoslezský	A3	Ostrava	283,5	-43,9	86,6	308,8	-38,4	88,9
	A3	Opava	55,5	-7,3	88,4	100,3	-2,7	97,4
	B	Frýdek-Místek*)	57,9	-8,3	87,5	112,7	3,5	103,2
	B	Karviná	50,2	-18,2	73,4	61,3	-16,4	78,9

Pozn. *) vymezení center: *) Kladno + Hřebeč + Velké Přítočno, *) Kolín + Nebovidy + Ovčáry + Veltruby *) Mladá Boleslav + Bradlec + Kosmonosy + Plazy + Řepov, *) České Budějovice + Adamov + Dobrá Voda u Českých Budějovic + Hůry + Litvínovice + Roudné + Rudolfov + Srubec + Staré Hodějovice + Vráto, *) Tábor + Planá nad Lužnicí + Sezimovo Ústí, *) Cheb + Františkovy Lázně, *) Ústí nad Labem + Trmice, *) Chomutov, *) Teplice + Bystřany + Novosedlice + Proboštov + Újezdeček, *) Pardubice + Rybitví + Spoil + Srnojedy + Staré Hradiště, *) Olomouc + Křelov-Břuchotín, *) Frýdek-Místek + Staré Město + Svidnov. **) V údajích za SO POÚ jsou v případě Prahy uvedeny kromě Prahy údaje za SO POÚ Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, Čelákovice, Kamenice, Odolena Voda, Říčany, Úvaly, Černošice, Hostivice, Jesenice, Jílové u Prahy, Mníšek pod Brdy a Rožtoky, v případě Plzně kromě SO POÚ Plzně také SO POÚ Starý Plzenec, v případě Brna kromě Brna také SO POÚ Kuřim a Šlapanice. Spádové zázemí Tábora zahrnuje také SO POÚ Sezimovo Ústí, Chomutova také SO POÚ Jirkov, Pardubice také SO POÚ Lázně Bohdaneč.

Přehled vyšších center dle jednotlivých krajů

Pro vyšší centra je z hlediska jejich demografického vývoje důležitý nejen počet obyvatel ve městě, ale i ve spádovém obvodu POÚ, který zahrnuje též významnou část suburbánního rozvoje. V případě Prahy, Brna a Plzně, které jsou obklopeny okresy Praha-východ, Praha-západ, Brno-venkov, Plzeň-sever a Plzeň-jih, je možné sledovat vývoj v těchto správních územích nebo v jejich části. Vyšší centra se v příměstských okresech nevyskytují.

Středočeský prostor zahrnuje též Prahu, která je samostatným krajem, zásadně však ovlivňuje uspořádání sídelní struktury, neboť je významným dojížděkovým centrem nejen pro bezprostředně navazující území.

V aglomeraci Prahy je vyšší centrum ostatní Kladno, významné střední centrum Beroun (30 tis. obyv. včetně Králova Dvora) a čtyři střední centra ostatní (15-20 tis. obyv.).

Úbytky počtu obyvatel vč. obyvatel vyšších center postihují industriální regiony, tj. zejména kraje Karlovarský, Ústecký, Olomoucký, Zlínský a Moravskoslezský. To, že se projevují významněji až v poslední době, je důsledkem neprovedené transformace v 90. letech. Vnitrostátní migrace v tomto rozsahu by neměla být vážným problémem. Při současném nedostatku pracovníků v jiných regionech se může zrychlit. Problémem jsou vysoké ceny a nájmy bytů v atraktivních regionech.

Ve **středočeském prostoru** dominuje **Praha**, která je samostatným krajem. Její regionální působení zasahuje na jihu a jihozápadě k hranicím Jihočeského a Plzeňského kraje. V tomto území jsou významná střední centra Benešov, Příbram a Beroun. Severním směrem v koridoru dálnice D8 a železniční trati území Středočeského kraje přesahuje a mimo Mělnicka zahrnuje též Litoměřicko. Dalšími vyššími centry ostatními jsou Mladá Boleslav, dvojměstí Kolín-Kutná Hora (Střední Polabí) a Kladno, které je nejbližším centrem pro Rakovnícko. Mladá Boleslav, která je významným ekonomickým centrem, přesahuje spádovým územím na Jičínsko a Českolipsko.

V **Jihočeském kraji** je mimo Českých Budějovic navrženo další vyšší centrum ostatní Tábor, který vytváří druhou jihočeskou aglomeraci na křížení severojižní osy (Praha – České Budějovice) se západovýchodní spojnici center Strakonice – Písek – Tábor – Pelhřimov – Jihlava.

V **Plzeňském kraji** zcela dominuje Plzeň, jediným dalším (významným středním) centrem jsou Klatovy.

Karlovarský kraj – mimo Karlových Varů je navržen Cheb jako vyšší centrum ostatní. Karlovy Vary mají velmi špatné spojení jak s Prahou, tak s Plzní. Cheb má velmi dobré propojení třemi trasami na bavorskou dálnici A93, na které leží vyšší centra Hof a Weiden in der Oberpfalz. Pro mezilehlé bavorské území je Cheb nejbližším vyšším centrem.

Ústecký kraj má 5 statutárních měst a dvěma koridory vazby na Sasko. Významným vyšším centrem, vzhledem ke své poloze, je mimo Ústí nad Labem i Chomutov. Západní část kraje (s vazbou na D7) spádově na Prahu, severovýchodní část (Šluknovsko) spíše na Českou Lípou, případně Liberec.

Liberecký kraj – kromě krajského města Liberce je navržen jako vyšší centrum ostatní Jablonec nad Nisou, který tvoří s Libercem společnou aglomeraci.

Ve **východočeském prostoru** jsou obě krajská města (Hradec Králové, Pardubice) jádrovým územím společné aglomerace. Součástí aglomerace je i druhé největší město Pardubického kraje Chrudim.

V Kraji **Vysočina** má relativně slabší centrum Jihlava dobrou polohu v těžišti území.

V **Jihomoravském kraji** výrazně dominuje Brno, střední centra leží v jižní části území kraje při rakouských a slovenských hranicích.

V **Olomouckém kraji** dominuje Olomouc, vyšší centra ostatní Přerov a Prostějov mají vzhledem k malé vzdálenosti od Olomouce nízký regionální význam.

Ve **Zlínském kraji** je jediným vyšším centrem krajské město, vytvářející aglomeraci s Otrokovicemi, přes které navazuje na koridor osídlení v údolí Moravy.

V **Moravskoslezském kraji** je mimo Ostravu navrženo významné vyšší centrum Opava, které samozřejmě nedosahuje významu Ostravy, ale spádově k němu významná severozápadní část území kraje a posiluje se tím sídelní struktura kraje. Regionální význam center Karviná a Havířov, které jsou součástí aglomerace, je velmi nízký. Určitý regionální význam má Frýdek-Místek, ležící v koridoru dálnice D48.

Vzájemné vzdálenosti vyšších center

Modelově je pro dostupnost vyšších center uvažována vzdálenost 50 km, to představuje časovou náročnost 45–60 minut. V případě Prahy (resp. Brna) lze uvažovat, vzhledem k atraktivitě města a rozložení cílů (aktivit) nejen v městském centru, i o vzdálenosti vyšší (kompaktní území Prahy sahá do vzdálenosti přibližně 10 km od centra). Vzdálenost 50 km přibližně odpovídá vyššímu centru s cca 100 tis. obyvateli, u ostatních center bude zřejmě nižší.

Vzájemné vzdálenosti mezi vyššími centry (km):

největší			nejmenší		
Pardubice	Olomouc	149	Liberec	Jablonec nad Nisou	13
České Budějovice	Praha	140	Olomouc	Prostějov	16
Pardubice	Brno	138	Ústí nad Labem	Teplice	19
České Budějovice	Plzeň	136	Hradec Králové	Pardubice	21
Jihlava	Praha	123	Olomouc	Přerov	21
Karlovy Vary	Praha	121	Ostrava	Karviná	22
Hradec Králové	Praha	112	Most	Chomutov	22
Pardubice	Praha	108	Ostrava	Frýdek-Místek	23
Zlín	Ostrava	104	Praha	Kladno	24
Plzeň	Praha	94	Teplice	Most	27

Pozn.: Malé vzdálenosti mezi centry jsou v případech aglomerací

Absenci vyššího centra ve východní části Pardubického kraje částečně kompenzují významná střední centra Česká Třebová/Ústí nad Orlicí a Svitavy. Západní část Olomouckého kraje (Mohelnice) má velmi dobré silniční spojení s krajským městem. V území mezi Jihlavou a Českými Budějovicemi leží významné střední centrum Jindřichův Hradec a mezi Českými Budějovicemi a Plzní významná střední centra Písek a Strakonice. Území východní části Karlovarského kraje a navazující území sousedních krajů Plzeňského a Středočeského postrádá významnější centra. Na jeho obvodě leží jediné střední centrum Rakovník.

Výrazně velké vzdálenosti od vyšších center vykazují některá příhraniční území; uváděné jsou vzdálenosti od krajského města (a dále od jiných center):

Jihočeský kraj: Dačice 87 km a 32 km (od Jindřichova Hradce), 44 km (od Jihlavy)

Plzeňský kraj: Kašperské hory 88 km, Planá 63 km, Kdyně 61 km, Nýrsko 59 km

Ústecký kraj: Šluknov 50 km (od Děčína)

Liberecký kraj: Doksy 55 km a 29 km (od Mladé Boleslavi)

Královéhradecký kraj: Kopidlno 53 km a 30 km (od Mladé Boleslavi), Broumov 78 km a 31 km (od Náchodu), Vrchlabí 61 km, Žacléř 63 km, Rokytnice v Orlických horách 57 km

Pardubický kraj: Jevíčko 100 km a 27 km (od Svitav), Králíky 85 km a 45 km (od Ústí nad Orlicí) a 34 km (od Šumperka); Polička 64 km, Žamberk 60 km

Vysočina: Náměšť nad Oslavou 68 km a 36 km (od Brna), Bystřice nad Perštejnem 67 km a 50 km (od Brna), Jemnice 58 km, Ledec nad Sázavou 52 km a 30 km (od Havlíčkova Brodu)

Jihomoravský kraj: Velká nad Veličkou 84 km a 15 km (od Veselí nad Moravou), 45 km (od Hodonína) a 32 km (od Uherského Hradiště); Vranov nad Dyjí 88 km (od Brna) a 20 km (od Znojma), Velké Opatovice 57 km a 37 km (od Blanska)

Olomoucký kraj: Javorník 118 km a 58 km (od Šumperka), Zlaté Hory 102 km a 51 km (od Šumperka)

Zlínský kraj: Rožnov pod Radhoštěm 61 km, Karolínka 55 km a 22 km (od Vsetína)

Moravskoslezský kraj: Rýmařov 58 km (od Olomouce) a 51 km (od Opavy), Vrbno pod Pradědem 52 km (od Opavy), Vysoká 46 km (od Opavy), Osoblaha 57 km (od Opavy)

Vzdálenosti jsou uváděny po silnici, železniční spojení je až na výjimky delší a mimo koridorové tratě časově náročnější.

Střední centra

Ve středních centrech žije 1596,1 tis. obyv., tj. 15,0 % obyvatel ČR. Společně s centry vyššími představují síť center, která zásadním způsobem stabilizuje sídelní strukturu. Je v nich soustředěna významná část obyvatel a zejména podstatná část ekonomických aktivit (vč. obchodu a služeb) a významných zařízení vzdělávacích, zdravotnických a kulturních.

Velikost (počet obyv.) nad 20, resp. 15 tis. umožňuje stabilizovat poměrně širokou nabídku "služeb". To je významné zejména pro "služby" hrazené z rozpočtu měst, krajů a v některých případech i státu.

Samozřejmě koncentrace obyvatel je významná i pro komerční aktivity (ekonomicky aktivní obyvatelé, konzumenti). Mimo počtu obyvatel vlastního centra je významným faktorem i počet obyvatel reálného spádového území. To ne vždy koreluje s administrativním členěním.

V ČR je v současné době 62 měst s více než 20 tis. obyv., z nichž je 27 statutárních měst (nejmenší Třinec má 34,3 tis. obyv.). Do významných středních center lze pochopitelně zařadit některá města, jejichž počet obyvatel se o cca 10 % snížil a další okresní města, jejichž regionální význam se nezměnil.

Mimo významných středních center je navržena řada středních center ostatních. Jsou to zejména centra v jihozápadním příhraničním území (Český Krumlov, Prachatice, Domažlice, Tachov, Mariánské Lázně a Aš). Jejich velikost nedosahuje 15 tis. obyv. a vzhledem k tomu, že leží v řídce osídleném území, mají i relativně malý počet obyvatel ve svém spádovém území. V sídelní struktuře je jejich role nezapadatelná. Podobná situace je v Podkrkonoší a Jesenicku.

Druhou významnou skupinou jsou centra v aglomeracích, zejména Prahy a Ostravy. Jsou to relativně velká města, jejichž regionální význam je omezený, vzhledem k blízkosti silného vyššího centra.

Navržený systém (rozmístění) center umožňuje až na výjimky dobrou dostupnost (z hlediska vzdálenosti) **z jejich spádového území.**

Systém navržených vyšších a středních center v některých případech doplňují **významná nižší centra**. Jsou to města s 8 až 12 tis. obyvateli, která vzhledem k větší vzdálenosti od vyšších a středních center saturují potřeby obyvatel ve svém spádovém území. Ve většině krajů se jedná o 1–3 města, 4 a více těchto center je v krajích Olomouckém, Pardubickém a Vysočina

Rozložení center v krajích

Ve **středočeském prostoru** (zahrnuje též **Prahu**, která je samostatným krajem) jsou významnými středními centry Beroun, Nymburk/Poděbrady, Mělník, Příbram a Benešov, která saturují potřeby řídce obydleného jižního území kraje a Rakovník v prostoru Křivoklátska. Významná část osídlení spadá k vyšším centrům (Praha, Kladno, Mladá Boleslav a Kolín – Kutná Hora).

Jihočeský kraj má velmi dobré rozložení okresních měst (Písek, Strakonice, Jindřichův Hradec), jen Český Krumlov a Prachatice mají menší počet obyvatel. Jejich význam v příhraničním území je nezastupitelný. Jihovýchodní část území spadá přímo k vyššímu centru (České Budějovice). Ostatním vyšším centrem je Tábor v severní části kraje.

Plzeňský kraj má jediné významné střední centrum Klatovy. Významná je role okresních měst Tachov a Domažlice v příhraničním území. Rokycany, ležící v blízkosti Plzně, mají velmi malé spádové území. Podstatná část území kraje spadá přímo k vyššímu centru Plzni.

Karlovarský kraj má malou rozlohu s dvěma vyššími centry (Karlovy Vary a Cheb). Významným středním centrem je Sokolov, ostatními středními centry jsou Ostrov, Mariánské Lázně a Aš s malými spádovými obvody. Aš má velmi dobré kooperační vazby s bavorským městem Selb a saským městem Bad Elster. Významné jsou též vazby bavorského města Waldsassen k Chebu.

V **Ústeckém kraji** je vysoký počet (5) statutárních měst (Ústí nad Labem, Chomutov, Most, Teplice, Děčín). Jejich regionální význam je tímto omezený. Nejvýznamnější jsou centra Ústí nad Labem a Chomutov, ležící na radiálních osách, propojující Prahu se saskými centry Dresden a Chemnitz – Leipzig. Území Šluknovského výběžku spadá spíše k České Lípě a (přes území Saska) k Liberci.

Významnými středními centry jsou dvojměstí Kadaň/Klášteřec nad Ohří, Žatec, Louny a Litoměřice a ostatními středními centry jsou Litvínov a dvojměstí Rumburk-Varnsdorf.

V **Libereckém kraji** vyšší centra Liberec a Jablonec nad Nisou vytvářejí společné urbanizované území. Regionální význam Jablonce nad Nisou je nižší. Západní části kraje dominuje významné střední centrum Česká Lípa. Důležitým středním ostatním centrem na ose Liberec – Mladá Boleslav – Praha je Turnov.

V **Královéhradeckém kraji** leží významná střední centra Trutnov, Náchod a Jičín v severní části území. Z ostatních středních center mají větší regionální význam Vrchlabí (nejvýznamnější město v Podkrkonoší), a Rychnov nad Kněžnou (do centra je zahrnuta Solnice a Kvasiny s významnou výrobní zónou). Dalším středním ostatním centrem je Dvůr Králové nad Labem. Zbytek území spadá přímo k Hradci Králové, který leží v jižní části kraje.

V **Pardubickém kraji** dvě největší města (Pardubice a Chrudim) leží v západní části území. Ve východní části kraje není žádné město s cca 20 tis. obyvateli. Za významná střední centra lze považovat (mimo Chrudimi) dvojměstí Česká Třebová/Ústí nad Orlicí a Svitavy s poměrně rozsáhlým územím, kde jsou tři doporučená významná nižší centra (s cca 10 tis. obyv.). Ostatním středním centrem je dvojměstí Vysoké Mýto/Choceň.

Kraj Vysočina má velmi dobré rozložení středních center. Významnými středními centry jsou okresní města (Třebíč, Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou, Pelhřimov). Jihlava je velikostně menším vyšším centrem, leží však v těžišti kraje.

Jihomoravskému kraji dominuje druhé nejvýznamnější město ČR Brno. Významná střední centra (Znojmo, Břeclav, Hodonín) leží u hranic Rakouska a Slovenska. Mají i přeshraniční spádová území, ve kterém ale města obdobného významu chybí. Dalšími významnými středními centry jsou Vyškov a Blansko. Mezi ostatní střední centra patří Boskovice na severu kraje.

Olomoucký kraj se vyznačuje koncentrací vyšších center (Olomouc, Prostějov, Přerov) v jižní části území. Jediným významným středním centrem v severní části kraje je Šumperk. V severní části kraje je ostatním středním centrem Jeseník, na východě pak Hranice.

Zlínský kraj – významná střední centra Kroměříž a Uherské Hradiště (včetně města Staré Město a obce Kunovice, které byly v minulosti součástí města). Ostatní střední centrum Otrokovice (včetně města Napajedla) leží v blízkosti vyššího centra Zlín. Dalšími významnými středními centry jsou Valašské Meziříčí a Vsetín. V podhůří Beskyd leží ostatní střední centrum Rožnov pod Radhoštěm a v podhůří Bílých Karpat ostatní střední centrum Uherský Brod.

Moravskoslezský kraj – v území kraje je 6 statutárních měst (Ostrava, Opava, Frýdek-Místek, Havířov, Třinec a Karviná). Havířov (střední centrum významné) a Karviná (vyšší centrum ostatní) mají v blízkosti Ostravy minimální regionální význam a po r. 1990 zaznamenaly největší ztrátu počtu obyvatel.

Vyšším centrem v tomto území by mohlo být přeshraniční město Cieszyn/Český Těšín (s historickým centrem a významnějším spádovým územím na polské straně). Český Těšín byl po dohodě zařazen do kategorie středních center významných. V části 7 (Středoevropský kontext) je vzhledem k tomu, že Cieszyn zahrnuje historické centrum, uváděn jako vyšší centrum.

Výše zmíněná centra doplňují významná střední centra: Nový Jičín, Kopřivnice (včetně Příboru), Třinec a v severozápadní části území Krnov. Ostatními středními centry jsou Bruntál a města bez spádového území Orlová a Bohumín, ležící v blízkosti Ostravy. Rýmařov by mohl být nižším centrem významným.

Vývoj počtu obyvatel středních center

kraj	kat.	město	Počet obyvatel centra v tis.			Počet obyvatel SO POÚ v tis.		
			2023	změna 1991- 2023	index 1991- 2023	2023	změna 1991- 2023	index 1991- 2023
Středočeský	C	Příbram	32,7	-4,2	88,6	58,4	0,7	101,2
	C	Beroun*)	31,2	7,6	132,2	69,0	19,8	140,2
	C	Nymburk – Poděbrady	30,3	2,0	107,1	56,4	5,7	111,2
	/C/	a Nymburk	15,4	0,3	102,0	33,2	2,7	108,9
	/C/	b Poděbrady	14,9	1,7	112,9	23,2	3,0	114,9
	D	Lysá n. L. – Milovice	23,6	13,9	241,8	29,1	16,0	222,1
	/D/	a Lysá n. L.	10,0	1,5	117,6	29,1	16,0	222,1
	/D/	b Milovice	13,6	12,3	1046,2	0,0	0,0	0,0
	D	Kralupy nad Vltavou*)	21,1	1,7	108,8	34,0	6,9	125,5
	C	Mělník	20,2	0,6	103,1	43,4	5,6	114,8
	D	Brandýs n. L.-St. Bolesl.	19,8	4,2	126,9	46,2	18,3	165,6
	D	Neratovice*)	18,6	1,2	106,9	32,9	6,2	123,2
	C	Benešov	16,9	1,0	106,3	46,4	8,9	123,7
	D	Říčany	16,8	6,1	157,0	57,5	30,9	216,2
	D	Slaný	16,6	1,3	108,5	34,4	4,6	115,4
	C	Rakovník	15,6	-1,8	89,7	34,8	0,3	100,9
Jihočeský	C	Písek	30,7	1,1	103,7	42,0	2,9	107,4
	C	Strakonice	22,6	-2,1	91,5	37,8	-1,1	97,2
	C	Jindřichův Hradec	20,8	-1,0	95,4	42,5	0,4	101,0
	D	Český Krumlov	12,9	-1,2	91,5	32,1	2,9	109,9
	D	Prachatice	11,2	-0,6	94,9	24,4	1,2	105,2
Plzeňský	C	Klatovy	22,5	-0,6	97,4	40,5	0,7	101,8
	D	Rokycany	14,3	-0,4	97,3	38,0	3,4	109,8
	D	Tachov	13,8	1,0	107,8	18,8	2,3	113,9
	D	Domažlice	11,0	-0,5	95,7	24,8	0,8	103,3
Karlovarský	C	Sokolov*)	25,2	-2,7	90,3	39,9	-3,0	93,0
	D	Ostrov	15,9	-2,0	88,8	26,8	-1,1	96,1
	D	Mariánské Lázně*)	16,1	-1,4	92,0	25,2	-0,3	98,8
	D	Aš	12,8	0,5	104,1	17,3	0,8	104,8
Ústecký	C	Litoměřice	23,1	-2,6	89,9	41,6	0,1	100,2
	D	Litvínov	22,7	-6,4	78,0	35,9	-5,7	86,3
	C	Žatec	19,0	-1,3	93,6	27,8	0,2	100,7
	C	Kadaň – Klášterec n. O.	32,6	-1,4	95,9	39,1	-0,3	99,2
	/C/	a Kadaň	18,3	0,5	102,8	23,0	1,1	105,0
	/C/	b Klášterec n. O.	14,3	-1,9	88,3	16,1	-1,4	92,0
	C	Louny*)	22,3	-2,3	90,7	38,4	0,0	100,0
	D	Varnsdorf – Rumburk	25,7	-1,3	95,2	38,8	-1,1	97,2
	/D/	a Varnsdorf	14,8	-1,5	90,8	19,5	-1,4	93,3
	/D/	b Rumburk	10,9	0,1	100,9	19,3	0,3	101,6

kraj	kat.	město	Počet obyvatel centra v tis.			Počet obyvatel SO POÚ v tis.		
			2023	změna 1991- 2023	index 1991- 2023	2023	změna 1991- 2023	index 1991- 2023
Liberecký	C	Česká Lípa	37,3	-2,2	94,4	52,3	1,0	101,9
	D	Turnov	14,5	0,1	100,7	34,3	3,6	111,7
Královéhradecký	C	Trutnov	29,7	-2,3	92,8	39,6	-1,1	97,3
	C	Náchod	19,9	-0,8	96,1	25,1	0,3	101,2
	C	Jičín*)	17,5	-0,9	95,1	31,8	1,3	104,3
	D	Dvůr Králové n.L.	15,3	-1,7	90,0	27,1	-0,6	97,8
	D	Vrchlabí	12,2	-1,2	91,0	19,9	-0,3	98,5
	D	Rychnov n. Kn. *)	15,1	0,3	102,0	24,2	1,5	106,6
Pardubický	C	Česká Třebová – Ústí n.O.	29,3	-3,1	90,4	44,3	-1,8	96,1
	/C/	a Česká Třebová	15,2	-1,9	88,9	17,8	-1,6	91,8
	/C/	b Ústí n. O.	14,1	-1,2	92,2	26,5	-0,2	99,3
	C	Chrudim	23,4	-0,2	99,2	37,0	1,9	105,4
	C	Svitavy	16,2	-1,3	92,8	31,0	-0,9	97,1
	D	Vysoké Mýto – Choceň	21,0	0,8	104,0	32,8	1,7	105,5
	/D/	a Vysoké Mýto	12,3	1,3	111,8	18,8	1,6	109,3
	/D/	b Choceň	8,7	-0,5	94,6	14,0	0,1	100,7
	C	Třebíč	34,7	-3,7	90,4	60,7	-2,7	95,7
Vysočina	C	Havlíčkův Brod	23,4	-1,1	95,5	43,6	1,4	103,3
	C	Žďár nad Sázavou	20,5	-2,7	88,4	42,7	-0,1	99,8
	C	Pelhřimov	16,4	-0,1	99,4	31,7	0,7	102,3
	C	Znojmo*)	38,2	-0,8	97,9	76,3	3,8	105,2
	C	Břeclav	24,5	-0,5	98,0	59,5	0,1	100,2
Jihomoravský	C	Hodonín*)	26,7	-4,0	87,0	59,8	-3,2	94,9
	C	Vyškov	20,4	-2,3	89,9	37,9	0,2	100,5
	C	Blansko	20,2	-0,6	97,1	52,7	3,7	107,6
	D	Boskovice	12,0	0,7	106,2	36,6	2,9	108,6
	C	Šumperk	25,1	-5,3	82,6	61,1	-3,9	94,0
Olomoucký	D	Hranice	18,0	-1,5	92,3	34,4	-0,4	98,9
	D	Jeseník	10,7	-2,3	82,3	19,6	-2,7	87,9
	C	Kroměříž	28,2	-0,4	98,6	42,7	-0,1	99,8
Zlínský	C	Vsetín	25,4	-4,3	85,5	48,5	-2,8	94,5
	C	Uherské Hradiště*) **)	37,1	-1,8	95,5	80,6	0,3	99,6
	C	Valašské Meziříčí*)	24,4	-2,1	92,1	42,5	0,3	100,7
	D	Otrokovice*) **)	24,8	-3,3	88,3	34,1	-2,1	94,3
	D	Uherský Brod	16,4	-1,3	92,7	43,3	-2,4	94,7
	D	Rožnov p. Radhoštěm	16,2	-1,5	91,5	35,0	-0,1	99,7
	C	Havířov	70,2	-16,1	81,3	85,9	-13,9	86,1
Moravskoslezský	C	Třinec	34,3	-6,0	85,1	54,1	-2,9	94,9
	D	Orlová	28,0	-8,3	77,1	36,5	-8,4	81,3
	C	Český Těšín	23,5	-4,2	117,9	24,9	-3,8	86,8

kraj	kat.	město	Počet obyvatel centra v tis.			Počet obyvatel SO POÚ v tis.		
			2023	změna 1991- 2023	index 1991- 2023	2023	změna 1991- 2023	index 1991- 2023
	C	Nový Jičín*)	25,1	-1,7	93,7	48,7	1,1	102,3
	C	Krnov	22,8	-2,6	89,8	28,9	-2,1	93,2
	C	Kopřivnice*)	30,1	-2,9	91,2	40,7	-1,4	96,7
	D	Bohumín	20,6	-3,1	86,9	33,6	-1,2	96,6
	D	Bruntál	15,4	-1,4	91,7	25,4	-1,1	95,8

Pozn. vymezení center: *) Beroun + Králův Dvůr, *) Kralupy nad Vltavou + Veltrusy, *) Neratovice + Libiš, *) Sokolov + Dolní Rychnov + Svatava, *) Mariánské Lázně + Velká Hleďsebe, *) Louny + Černčice + Dobroměřice + Lenešice, *) Jičín + Valdice, *) Rychnov nad Kněžnou + Kvasiny + Solnice, *) Znojmo + Dobšice + Nový Šaldorf-Sedlešovice, *) Hodonín + Lužice, *) Uherské Hradiště + Kunovice + Staré Město, *) Valašské Meziříčí + Poličná, *) Otrokovice + Napajedla, *) Nový Jičín + Šenov u Nového Jičína, *) Kopřivnice + Příbor. **) vymezení SO POÚ: Uherské Hradiště + Staré Město, Otrokovice + Napajedla

5. Spádové obvody center osídlení

Pro vymezování spádových obvodů byly až na výjimky respektovány hranice krajů. Při změnách hodnoceného spádového území byly nejmenší skladebnou územní jednotkou SO POÚ, nikoliv jednotlivé obce.

Největší změny se týkaly kraje Ústeckého, kde obvod středního centra Litoměřice (SO ORP Litoměřice, Lovosice a Roudnice nad Labem a SO POÚ Štětí) byl připojen do spádového území Prahy.

Dalším centrem, jehož spádový obvod přesahuje území Středočeského kraje, je Mladá Boleslav s vysokou nabídkou pracovních míst. Z Libereckého kraje byl připojen obvod Doksy a z Královéhradeckého kraje obvody Sobotka a Kopidlno.

V dalších krajích se jednalo o jednotlivé spádové obvody POÚ. V Libereckém kraji to byl obvod Jilemnice, který byl připojen do spádového obvodu Vrchlabí a obvod Lomnice nad Popelkou do obvodu Jičín, v Kraji Vysočina byl obvod POÚ Velká Bíteš a ORP Náměšť nad Oslavou připojeny do spádového obvodu Brna. Z Pardubického kraje byl obvod POÚ Jevíčko přeřazen do kraje Jihomoravského, a naopak z kraje Jihomoravského kraji byl obvod ORP Veselí nad Moravou připojen do spádového obvodu Uherského Hradiště kraje Zlínského.

Některé vazby nižších a středních center oscilují k více středním a vyšším centrům. Týká se to zejména Mladé Boleslavi, jejíž ekonomický potenciál převyšuje potenciál některých krajských měst. Do kategorie vyšších významných center ale nemůže být zařazena, protože v rámci Středočeského kraje nemá obvod srovnatelný s obvody krajských měst.

Při vymezování spádového území středních center bylo většinou respektováno území okresu.

Ve **Středočeském** kraji města Slaný, Kralupy nad Vltavou a Neratovice spádují do Prahy. Jejich spádové území zasahuje vnější území kraje. V severní části je jediné významné střední centrum Mělník. V jižní části jsou změny u okresu Příbram. Dobříš spáduje přímo ku Praze a Sedlčany k Benešovu.

V **Jihočeském** kraji spádují Kaplice, Třeboň a Vodňany k Českým Budějovicím, Milevsko k Táboru a Vimperk ke Strakonici.

V **Plzeňském** kraji významnější části území (okr. Plzeň sever a jih) spádují do Plzně, kam též spáduje Stříbro.

V **Ústeckém** kraji obvod Rumburk/Varnsdorf spáduje do České Lípy, resp. do Liberce.

V **Královéhradeckém** kraji významná část spáduje do Hradce Králové. V okrese Trutnov jsou dvě střední centra (Dvůr Králové nad Labem a Vrchlabí).

V **Pardubickém** kraji bylo navrženo jako významné střední centrum dvojměstí Vysoké Mýto /Choceň, spádové území by zahrnovalo i obvod Litomyšle.

V kraji **Vysočina** jsou v podstatě respektovány hranice okresů.

V **Jihomoravském** kraji je jedinou změnou vymezení spádového obvodu Boskovice, který by zahrnoval i Jevíčko z okresu Svitavy kraje Pardubického.

V **Olomouckém** kraji roli středních center saturují centra vyšší (Prostějov, Přerov). Jedinými „středními“ centry jsou Šumperk, Jeseník a Hranice.

Ve **Zlínském** kraji mimo okresních měst jsou středními centry ostatními Otrokovice (vč. Napajedel), Uherský Brod a Rožnov pod Radhoštěm. Spádový obvod Uherského Hradiště je rozšířen o obvod ORP Veselí nad Moravou. Otrokovice jsou součástí aglomerace Zlína, Rožnov pod Radhoštěm vytváří aglomeraci s Valašským Meziříčím.

V **Moravskoslezském** kraji je řada středních center součástí Ostravské aglomerace. Rozsáhlejší spádová území mají střední centra Třinec (Jablunkovsko), Krnov a Bruntál.

Z analýzy dostupnosti vyšších a středních center vyplývá:

- ve **středočeském** prostoru, kde dominantním vyšším centrem je hl. m. Praha (samostatný kraj), je vzdálenost větší než 50 km pro území Příbramska, Sedlčanska, Voticka a Vlašimska. Mimo Příbrami v tomto území nejsou střední centra. Deficit obsluhy mohou saturovat nižší centra Vlašim a Sedlčany. Dalšími vyššími centry jsou Mladá Boleslav, Kladno a Kolín-Kutná Hora. Regionální význam Mladé Boleslavi přesahuje na území sousedních krajů (Českolipsko, Turnovsko, Jičínsko). Kolín-Kutná Hora dominují střednímu Polabí s řadou dalších historických měst. Kladno dominuje západní oblasti kraje (Rakovnicko), naopak Slánsko má převážně přímé vazby na Prahu (D7).
- v **Jihočeském** kraji jsou od Českých Budějovic velmi vzdálená území Miroticka, Blatenská, Vimperská, Novohradská a Dačická. S výjimkou Dačicka a Novohradská jsou dobře dostupná střední centra Písek, Strakonice, Prachatice, Český Krumlov a Jindřichův Hradec. Deficit obsluhy mohou saturovat nižší centra Dačice, Týn nad Vltavou a Kaplice.
- **Plzeňský** kraj – nejvíce vzdáleným územím je Sušicko. Tuto situaci částečně kompenzuje jediné významné střední centrum kraje Klatovy. Západní část území saturují ostatní střední centra Tachov a Domažlice; Rokycany leží blízko Plzně. V severní části kraje nejsou významnější města, území spádové přímo k Plzni. Možná nižší centra jsou Plasy a Kaznějov, západně od Plzně Stříbro a v okrese Klatovy Sušice.
- **Karlovarský** kraj vzhledem k velikosti území a zastoupení 2 vyšších a 4 středních center vykazuje dobrou dostupnost k centrům.
- **Ústecký** kraj s velkým počtem vyšších (5) a středních (5) center má velmi dobrou dostupnost k centrům. Šluknovský výběžek má spíše vazbu na centra Libereckého kraje (Liberec, Česká Lípa). Litoměřicko, Roudnicko, Chomutovsko a Mostecko vykazují významné radiální vazby k Praze.
- V **Libereckém kraji** centra Liberec a Jablonec nad Nisou na sebe přímo navazují, mají však rozdílná spádová území. V západní části území dominuje Česká Lípa, na kterou spádové území Šluknovského výběžku (Rumburk/Varnsdorf). Problematický je spád Semil, které mají vazbu na Turnov, ale Turnov spádové na vyšší úrovni do Liberce, kdežto Semily do Jablonce nad Nisou. V severní části území lze uvažovat s nižšími centry Frýdlant a Hrádek nad Nisou.
- V **Královéhradeckém** kraji je vyšší centrum (Hradec Králové) při jižní hranici území. Střední centra (Trutnov, Náchod, Jičín, Vrchlabí, Rychnov nad Kněžnou a Dvůr Králové nad Labem) saturují potřeby území. Významným problémem je Broumovsko a osídlení horního toku Metuje se špatnou dostupností k Náchodu. Deficit obsluhy může saturovat nižší centrum Broumov.
- V **Pardubickém** kraji dvě největší města (Pardubice, Chrudim) leží v západní části území. Ve východní části jsou střední centra Vysoké Mýto/Choceň, Česká Třebová/Ústí nad Orlicí a Svitavy. V území je řada významných nižších center s cca 10 tis. obyvateli. Litomyšl leží mezi dvěma silnějšími centry (Vysoké Mýto/Choceň a Svitavy). Deficit obsluhy mohou saturovat nižší centra Polička, Lanškroun a Moravská Třebová. Největším problémem je izolovaná oblast Králíků, velmi vzdálená od Ústí nad Orlicí (i středního centra Olomouckého kraje Šumperka).
- Kraj **Vysočina** má dobré rozložení středních center (Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou, Třebíč, Pelhřimov), která saturují potřeby v území, které je většinou vzdálené více než 50 km od vyššího centra Jihlavy, ležícího uprostřed kraje. Nejhorší dostupnost k centrům má Jemnicko. Nižšími centry mohou být Humpolec, Velké Meziříčí, Bystřice n. Pernštejnem.
- **Jihomoravský** kraj – celému území dominuje Brno, střední centra (Znojmo, Břeclav, Hodonín) leží na obvodě území. Severovýchodní části saturuje střední centrum Vyškov, severní část střední centra Blansko a nově stanovené Boskovice. Významná jihozápadní část území kraje spádové přímo k Brnu. Špatnou dostupnost k centrům mají zejména území Hrušován nad Jevišovkou (v obvodu Znojma) a Letovic-Velkých Opatovic. Nejvýchodnější část kraje (ORP Veselí nad Moravou) má spád k Uherskému Hradišti. (vzdálenost 17 km).

- **Olomoucký** kraj – jižní část území s centrálně položeným vyšším centrem (Olomouc) zahrnuje, mimo vyšších center Prostějov, Přerov a středního centra Hranice, řadu dalších měst. Severní části území dominuje významné střední centrum Šumperk a značně vzdálené ostatní střední centrum Jeseník. Nejhorší dostupnost k centrům má Javorník vzdálený od Jeseníku 27 km, od Šumperku 75 km, od Olomouce 140 km. V území je řada nižších center (Litovel, Mohelnice, Zábřeh, Šternberk).
 - **Zlínský** kraj – osídlení v západní části území je výrazně vázáno na řeku Moravu (Kroměříž, Otrokovice, Uherské Hradiště), v severní části na Bečvu (Valašské Meziříčí, Vsetín, Rožnov pod Radhoštěm), na východě Uherský Brod. Mimo údolí Moravy (a dopravní koridor) leží v blízkosti Otrokovic mimo tuto osu vyšší centrum Zlín. Nižším centrem může být Holešov, ležící u křižovatky D1, D49 a D55.
 - **Moravskoslezský** kraj – osídlení je převážně koncentrováno ve východní části kraje (mimo Moravskoslezské Beskydy). To umožňuje dobrou dostupnost vyšších a středních center. V bezprostřední blízkosti hlavního centra území Ostravy leží významné střední centrum Havířov a při hranici s Polskem vyšší centrum Karviná. Tato seskupení doplňují střední centra ostatní Orlová a Bohumín. Mimo Ostravy je regionální význam těchto center nízký. Jižně od Ostravy leží na trase D48 vyšší centrum Frýdek-Místek. Významným centrem je dvojměstí Český Těšín/Cieszyn s historickým centrem a rozsáhlým spádovým územím na polské straně.
- Západní části území, zahrnující též východní část Jeseníků, dominuje vyšší centrum Opava a střední centra Krnov a Bruntál. Nejproblémovější je dostupnost Osoblažska.

Spádové území vyšších a středních center

kat	město	město		SO POÚ		SO ORP		okres		kraj	
		km ²	obyv.23	km ²	obyv.23	km ²	obyv.23	km ²	obyv.23	km ²	obyv.23
A1	Praha*	496,2	1 357,3	496,2	1 357,3	496,2	1 357,3	1 832,0	1 713,9	11 425,0	2 796,7
B	Kladno	37,0	68,4	307,7	117,3	350,9	126,8	719,7	168,7		
B	Mladá Boleslav	28,9	45,0	595,9	95,9	810,4	115,3	1 022,9	133,9		
B	Kolín	35,0	33,3	332,6	61,7	584,3	86,5	743,7	107,1		
C	Příbram	36,1	32,7	498,6	58,4	795,6	71,5	1 562,9	117,6		
B	Kutná Hora	33,1	21,4	340,8	36,0	642,9	51,6	917,3	78,1		
C	Beroun	31,3	20,8	415,7	69,0	415,7	69,0	703,6	100,5		
C	Mělník	25,0	20,2	376,8	43,4	456,8	46,2	701,1	113,1		
D	Brandýs n. L.-- St.Boleslav	22,7	19,8	174,6	46,2	378,2	120,8				
D	Kralupy n. Vlt.	21,9	18,8	131,2	34,0	131,2	34,0				
C	Benešov	46,9	16,9	509,9	46,4	690,1	63,2	1 474,9	102,2		
D	Říčany	25,8	16,8	207,3	57,5	377,3	77,5				
D	Slaný	35,1	16,6	267,6	34,4	368,8	41,9				
D	Neratovice	20,0	16,2	113,1	32,9	113,1	32,9				
C	Rakovník	18,5	15,6	455,5	34,8	896,3	56,1	896,3	56,1		
C	Nymburk	20,6	15,4	284,8	33,2	355,5	41,5	850,3	105,6		
C	Poděbrady	33,7	14,9	136,1	23,2	348,7	32,4				
D	Milovice	28,3	13,6								
D	Lysá nad Labem	33,7	10,0	121,1	29,1	121,1	29,1				
A3	Č. Budějovice	55,7	96,4	558,6	146,6	923,8	166,8	1 638,5	200,4	9 892,5	652,3
B	Tábor	62,2	34,3	680,5	57,4	1 002,4	81,5	1 326,4	103,9		
C	Písek	63,2	30,7	406,7	42,0	741,8	54,3	1 126,9	72,5		
C	Strakonice	34,7	22,6	405,1	37,8	574,2	45,3	1 032,0	71,6		
C	Jindřich. Hradec	74,3	20,8	736,9	42,5	933,7	46,9	1 943,8	90,4		
D	Český Krumlov	22,2	12,9	470,1	32,1	963,6	41,9	1 448,2	62,0		
D	Prachatice	38,9	11,2	399,3	24,4	841,3	34,0	1 376,8	51,4		
A3	Plzeň	137,7	181,2	165,0	186,2	261,4	201,5	261,4	201,5	7 649,0	605,4
C	Klatovy	80,9	22,5	584,4	40,5	906,2	51,4	1 945,7	86,9		
D	Rokycany	30,7	14,3	354,4	38,0	656,6	50,3	656,6	50,3		
D	Tachov	40,8	13,8	293,1	18,8	947,8	39,3	1 378,4	56,9		
D	Domažlice	24,6	11,0	340,1	24,8	763,1	40,7	1 123,4	62,7		
A3	Karlovy Vary	59,1	49,0	341,3	68,1	890,7	88,2	1 230,0	115,0	3 029,6	293,6
B	Cheb	96,4	32,0	496,8	50,2	496,8	50,2	1 045,9	92,6		
C	Sokolov	22,9	22,2	271,5	39,9	489,2	73,1	753,7	86,0		
D	Ostrov	50,4	15,9	339,3	26,8	339,3	26,8				
D	Mariánské Lázně	51,8	13,8	405,3	25,2	405,3	25,2				
D	Aš	55,9	12,8	143,8	17,3	143,8	17,3				
A3	Ústí nad Labem	94,0	92,0	258,9	110,7	404,8	118,8	404,8	118,8	5 338,7	812,3
B	Most	86,9	63,9	231,1	72,2	231,1	72,2	467,1	108,1		
B	Teplice	23,8	50,8	142,4	72,3	345,3	108,1	468,9	127,7		
B	Děčín	117,7	47,2	275,0	59,0	553,8	75,3	908,8	127,3		
A3	Chomutov	29,3	46,9	380,4	57,3	486,1	80,7	935,7	124,0		
C	Litoměřice	18,0	23,1	218,0	41,6	470,6	58,6	1 032,4	119,4		
D	Litvínov	40,7	22,7	236,0	35,9	236,0	35,9				
C	Žatec	42,7	19,0	307,4	27,8	307,4	27,8				
C	Kadaň	65,6	18,3	218,4	23,0	449,6	43,4				
C	Klášteřec n. O.	53,8	14,3	98,5	16,1						
C	Louny	24,1	18,1	411,8	38,4	472,6	43,6	1 121,0	87,0		
D	Varnsdorf	26,2	14,8	88,9	19,5	88,9	19,5				
D	Rumburk	24,7	10,9	125,5	19,3	266,2	32,4				
A3	Liberec	106,1	107,4	126,6	112,8	578,4	149,6	989,3	179,9	3 163,4	449,2
B	Jablonec n. N.	31,4	45,8	142,3	56,7	142,3	56,7	402,3	91,5		
C	Česká Lípa	66,1	37,3	330,1	52,3	872,0	77,0	1 072,9	103,3		
D	Turnov	22,7	14,5	247,1	34,3	247,1	34,3				
A3	Hradec Králové	105,7	93,5	350,3	117,3	677,4	149,0	891,7	167,0	4 759,1	555,3
C	Trutnov	103,3	29,7	331,3	39,6	595,4	62,7	1 146,7	117,2		

kat	město	město		SO POÚ		SO ORP		okres		kraj	
		km ²	obyv.23	km ²	obyv.23	km ²	obyv.23	km ²	obyv.23	km ²	obyv.23
C	Náchod	33,3	19,9	84,0	25,1	355,7	60,8	851,8	110,3		
C	Jičín	25,9	16,2	306,8	31,8	596,8	48,7	886,9	80,6		
D	Dvůr Králové n. L.	35,8	15,3	257,8	27,1	257,8	27,1				
D	Vrchlabí	27,6	12,2	222,0	19,9	293,5	27,4				
D	Rychnov n. K.	35,0	11,2	282,8	24,2	479,4	34,8	982,1	80,2		
A3	Pardubice	82,7	92,1	300,9	122,5	409,3	134,4	880,2	179,5	4 519,3	528,8
C	Chrudim	33,2	23,4	157,1	37,0	746,2	85,3	992,9	106,4		
C	Svitavy	31,3	16,2	351,6	31,0	351,6	31,0	1 378,7	104,6		
C	Česká Třebová	41,0	15,2	79,7	17,8	79,7	17,8				
C	Ústí nad Orlicí	36,4	14,1	190,5	26,5	190,5	26,5	1 267,5	138,3		
D	Vysoké Mýto	42,0	12,3	168,5	18,8	281,9	32,8				
D	Choceň	21,7	8,7	113,4	14,0						
A3	Jihlava	87,9	52,5	583,9	80,9	921,8	103,4	1 199,3	116,0	6 796,0	514,8
C	Třebíč	57,6	34,7	562,4	60,7	837,5	73,9	1 462,8	110,4		
C	Havlíčkův Brod	64,9	23,4	476,8	43,6	631,9	53,4	1 265,0	95,2		
C	Žďár n. S.	37,1	20,5	464,4	42,7	464,4	42,7	1 578,7	119,0		
C	Pelhřimov	95,3	16,4	523,9	31,7	827,4	46,2	1 290,3	74,1		
A2	Brno*	230,2	396,1	230,2	396,1	230,2	396,1	1 729,2	627,2	7 038,2	1 217,2
C	Znojmo	65,9	34,1	814,6	76,3	1 242,5	93,2	1 590,4	116,0		
C	Břeclav	77,2	24,5	438,7	59,5	438,7	59,5	1 038,0	117,6		
C	Hodonín	63,3	23,8	286,0	59,8	286,0	59,8	1 099,0	152,1		
C	Vyškov	50,5	20,4	258,9	37,9	390,4	52,8	719,1	94,3		
C	Blansko	45,0	20,2	347,6	52,7	351,4	57,2	862,4	110,0		
D	Boskovice	27,8	12,0	337,1	36,6	511,0	52,8				
A3	Olomouc	103,3	101,8	557,9	163,6	581,5	167,8	1 372,6	237,9	5 036,1	631,8
B	Prostějov	39,0	43,6	525,1	89,6	599,0	98,1	777,1	108,7		
B	Přerov	58,4	41,6	298,7	66,8	400,7	78,6	854,3	128,2		
C	Šumperk	27,9	25,1	570,8	61,1	857,5	68,1	1 313,1	120,0		
D	Hranice	49,8	18,0	335,0	34,4	335,0	34,4				
D	Jeseník	38,2	10,7	256,5	19,6	719,0	37,0	719,0	37,0		
A3	Zlín	102,8	74,2	350,4	99,3	350,4	99,3	1 033,5	191,5	3 962,9	580,5
C	Kroměříž	51,0	28,2	242,4	42,7	499,0	67,7	795,5	104,5		
C	Vsetín	57,6	25,4	365,6	48,5	662,4	64,6	1 142,8	143,0		
C	Uherské Hradiště	21,3	24,8	386,2	69,3	517,9	89,8	991,1	141,5		
C	Valašské Meziříčí	35,4	22,6	229,7	42,5	229,7	42,5				
D	Otrokovice	19,6	17,6	38,6	20,4	111,7	34,1				
D	Uherský Brod	52,1	16,4	351,2	43,3	473,2	51,7				
D	Rožnov p. Radh.	39,5	16,2	239,0	35,0	239,0	35,0				
A3	Ostrava	214,2	283,5	317,4	308,8	331,5	316,1	331,5	316,1	5 430,6	1 189,7
C	Havířov	32,1	70,2	88,2	85,9	88,2	85,9				
A3	Opava	90,6	55,5	567,0	100,3	567,0	100,3	1 115,9	175,0		
B	Frýdek-Místek	51,6	54,2	480,2	112,7	480,2	112,7	1 208,4	214,7		
B	Karviná	57,5	50,2	105,6	61,3	105,6	61,3	356,2	242,2		
C	Třinec	85,4	34,3	234,7	54,1	234,7	54,1				
D	Orlová	24,7	28,0	45,1	36,5	45,1	36,5				
C	Český Těšín	33,8	23,5	44,4	24,9	44,4	24,9				
C	Nový Jičín	36,5	23,0	275,4	48,7	275,4	48,7	881,8	151,8		
C	Krnov	44,3	22,8	206,8	28,9	574,5	39,4				
C	Kopřivnice	27,5	21,7	53,8	27,5	121,3	40,7				
D	Bohumín	31,0	20,6	72,9	33,6	72,9	33,6				
D	Bruntál	29,3	15,4	425,9	25,4	629,9	35,5	1 536,6	89,8		

* Praha – okres včetně okresů Praha-východ a Praha-západ, kraj vč. Středočeského

* Brno – okres včetně okresu Brno-venkov

Základní charakteristiky krajů a okresů a počet center v jednotlivých kategoriích

kraj	okres	rozloha km ²	počet obyvatel 2023	hustota ob./km ²	Centra					možná
					A	B	C	D	E	
Praha	Praha	496,2	1 357,3	2 735	1					
Středočeský	celkem	10 928,5	1 439,4	132		3	6	6	8	
	Benešov	1 474,9	102,2	69			1		1	
	Beroun	703,6	100,5	143			1		1	
	Kladno	719,7	168,7	234		1		1		
	Kolín	743,7	107,1	144		½			1	
	Kutná Hora	917,3	78,1	85		½			1	
	Mělník	701,1	113,1	161			1	2		
	Mladá Boleslav	1 022,9	133,9	131		1			1	
	Nymburk	850,3	105,6	124			1	1		
	Praha-východ	755,5	198,3	263				2	1	
	Praha-západ	580,4	158,2	273						
	Příbram	1 562,9	117,6	75			1		2	
	Rakovník	896,3	56,1	63			1			
Jihočeský	celkem	10 058,0	652,3	65	1	1	3	2	4	
	České Budějovice	1 638,5	200,4	122	1				1	
	Český Krumlov	1 613,7	62,0	38				1		
	Jindřichův Hradec	1 943,8	90,4	47			1		2	
	Písek	1 126,9	72,5	64			1		1	
	Prachatice	1 376,8	51,4	37				1		
	Strakonice	1 032,0	71,6	69			1			
	Tábor	1 326,4	103,9	78		1				
Plzeňský	celkem	7 649,0	605,4	79	1		1	3	1	
	Domažlice	1 123,4	62,7	56				1		
	Klatovy	1 945,7	86,9	45			1		1	
	Plzeň-město	261,4	201,5	771	1					
	Plzeň-jih	996,7	64,1	64						
	Plzeň-sever	1 286,8	83,1	65						
	Rokycany	656,6	50,3	77				1		
	Tachov	1 378,4	56,9	41				1		
Karlovarský	celkem	3 310,3	293,6	89	1	1	1	3	1	
	Cheb	1 045,9	92,6	89		1		2		
	Karlovy Vary	1 510,7	115,0	76	1			1		
	Sokolov	753,7	86,0	114			1		1	
Ústecký	celkem	5 338,7	812,3	152	2	3	4	2	4	
	Děčín	908,8	127,3	140		1		1		
	Chomutov	935,7	124,0	133	1		1			
	Litoměřice	1 032,4	119,4	116			1		3	
	Louny	1 121,0	87,0	78			2			
	Most	467,1	108,1	231		1		1		
	Teplice	468,9	127,7	272		1			1	

kraj	okres	rozloha km ²	počet obyvatel 2023	hustota ob./km ²	Centra možná				
					A	B	C	D	E
	Ústí nad Labem	404,8	118,8	294	1				
Liberecký	celkem	3 163,4	449,2	142	1	1	1	1	4
	Česká Lípa	1 072,9	103,3	96			1		1
	Jablonec nad Nisou	402,3	91,5	227		1			
	Liberec	989,3	179,9	182	1				2
	Semily	699,0	74,4	106				1	1
Královéhradecký	celkem	4 759,1	555,3	117	1		3	3	51
	Hradec Králové	891,7	167,0	187	1				
	Jičín	886,9	80,6	91			1		2
	Náchod	851,8	110,3	130			1		3
	Rychnov nad Kněžnou	982,1	80,2	82				1	
	Trutnov	1 146,7	117,2	102			1	2	
Pardubický	celkem	4 519,3	528,8	117	1		3	1	5
	Chrudim	992,9	106,4	107			1		1
	Pardubice	880,2	179,5	204	1				
	Svitavy	1 378,7	104,6	76			1		3
	Ústí nad Orlicí	1 267,5	138,3	109			1	1	1
Vysočina	celkem	6 796,0	514,8	76		1	2	2	5
	Havlíčkův Brod	1 265,0	95,2	75			1		1
	Jihlava	1 199,3	116,0	97	1				
	Pelhřimov	1 290,3	74,1	57				1	1
	Třebíč	1 462,8	110,4	75		1			1
	Žďár nad Sázavou	1 578,7	119,0	75			1		2
Jihomoravský	celkem	7 187,8	1 217,2	169	1		5	1	33
	Blansko	862,4	110,0	128			1	1	
	Brno-město	230,2	396,1	1 721	1				
	Brno-venkov	1 499,0	231,1	154					1
	Břeclav	1 038,0	117,6	113			1		
	Hodonín	1 099,0	152,1	138			1		2
	Vyškov	868,7	94,3	109			1		
	Znojmo	1 590,4	116,0	73			1		
Olomoucký	celkem	5 271,6	631,8	120	1	2	1	2	5
	Jeseník	719,0	37,0	51				1	
	Olomouc	1 608,0	237,9	148	1				3
	Prostějov	777,1	108,7	140		1			
	Přerov	854,3	128,2	150		1		1	
	Šumperk	1 313,1	120,0	91			1		2
Zlínský	celkem	3 962,9	580,5	146	1		4	3	1
	Kroměříž	795,5	104,5	131			1		1
	Uherské Hradiště	991,1	141,5	143			1	1	
	Vsetín	1 142,8	143,0	125			2	1	
	Zlín	1 033,5	191,5	185	1			1	

kraj	okres	rozloha km ²	počet obyvatel 2023	hustota ob./km ²	Centra <i>možná</i>				
					A	B	C	D	E
Moravskoslezský	celkem	5 430,6	1 189,7	219	2	2	6	3	3
	Bruntál	1 536,6	89,8	58			1	1	
	Frýdek-Místek	1 208,4	214,7	178		1	1		1
	Karviná	356,2	242,2	680		1	2	2	
	Nový Jičín	881,8	151,8	172			2		1
	Opava	1 115,9	175,0	157	1				1
	Ostrava-město	331,5	316,1	954	1				

Možná nižší centra v okresech (počet obyvatel 2023 v tis.): **Benešov** – Vlašim (11,4), **Beroun** – Hořovice (7,6), **Kolín** – Český Brod (7,4), **Kutná Hora** – Čáslav (10,5), **Mladá Boleslav** – Mnichovo Hradiště (8,9), **Praha-východ** – Čelákovice (12,4), **Příbram** – Sedlčany (6,8), Dobříš (8,8)

České Budějovice – Týn nad Vltavou (7,9), **Český Krumlov** – Kaplice (7,5), **Jindřichův Hradec** – Dačice (7,2), Třeboň (8,2), **Písek** – Milevsko (8,1), **Prachatice** – Vimperk (7,3), **Strakonice** – Vodňany (7,4)

Klatovy – Sušice (10,8), **Tachov** – Stříbro (8,0)

Sokolov – Chodov (12,7), Kraslice (6,6)

Litoměřice – Lovosice (8,8), Roudnice nad Labem (12,7), **Teplice** – Bílina (14,6)

Česká Lípa – Nový Bor (11,5), **Jablonec nad Nisou** – Tanvald (6,1), **Liberec** – Frýdlant (7,4), Hrádek nad Nisou (7,9), **Semily** – Semily (8,2)

Jičín – Hořice (8,6), Nová Paka (9,0), **Náchod** – Jaroměř (12,6), Broumov (7,2), Červený Kostelec (8,3)

Chrudim – Hlinsko (9,6), **Pardubice** – Přelouč (10,0), **Svitavy** – Litomyšl (10,4), Moravská Třebová (9,7), Polička (8,9), **Ústí nad Orlicí** – Lanškroun (9,7)

Havlíčkův Brod – Chotěboř (9,1), **Pelhřimov** – Humpolec (11,3), Třebíč – Moravské Budějovice (7,2), **Žďár nad Sázavou** – Nové Město na Moravě (9,9), Velké Meziříčí (11,5), Bystřice nad Pernštejnem (7,9)

Brno-venkov – Tišnov (9,2), **Břeclav** – Mikulov (7,7), **Hodonín** – Kyjov (10,8), Veselí nad Moravou (10,6)

Olomouc – Šternberk (13,2), Litovel (9,7), Uničov (11,1), **Šumperk** – Mohelnice (9,4), Zábřeh (13,4)

Kroměříž – Holešov (11,5), Bystřice pod Hostýnem (8,0)

Bruntál – Rýmařov (8,0), **Frýdek-Místek** – Frýdlant nad Ostravicí (9,9), **Nový Jičín** – Frenštát pod Radhoštěm (10,7), **Opava** – Hlučín (13,5)

6. Vymezení regionů dojížd'ky

Jedním z podkladů pro vymezení center v publikaci z roku 2017 byla tzv. komplexní sociálně-geografická regionalizace z výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011, zpracovaná na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje, pod vedením prof. Hampla (viz HAMPL, M., MARADA, M. (2015): Sociogeografická regionalizace Česka).

Sociálně-geografická regionalizace z výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2021 nebyla dosud zpracována, mj. i proto, že prof. Martin Hampl, hlavní autor sociálně-geografických regionalizací z výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 1970, 1980, 1991, 2001 a 2011 v roce 2022 zemřel.

Ambicí předkládané aktualizace není komplexní sociálně-geografická regionalizace, ale využití obdobných zdrojů dat: údajů o počtech obyvatel, pracovních míst, a hlavně zdrojů a cílů dojížd'ky za prací a do škol mezi obcemi pro hodnocení dojížd'kových regionů center osídlení.

Z veřejné databáze Českého statistického úřadu byly získány údaje o vyjížd'ce a dojížd'ce za jednotlivé obce, kterých je 6254, tj. bez 4 vojenských újezdů bez obyvatelstva.

Předmětem zpracování byly záznamy, označené jako lokalizace = 1 meziobecní - 247 134 záznamů. Tyto záznamy tvořily tzv. dojížd'kové proudy neboli počet dojíždějících a vyjíždějících mezi dvojicí obcí. Protože základní územní jednotkou pro zpracování byly kromě vybraných center a k nim aglomerovaných obcí také správní jednotky pověřených obecních úřadů (SO POÚ), pro hodnocení byly použity sumarizace dojíždějících za sumu obcí v jednotlivých SO POÚ, tj. dojížd'kové proudy za SO POÚ, kterých bylo celkem 51 044. Pro každý SO POÚ, chápaný jako zdroj vyjížd'ky, byly sledovány cíle dojížd'ky sešupně podle objemu obratu dojížd'ky (součet vyjíždějících oběma směry). První informaci poskytl seznam prvních třech směrů podle obratu, ale pro rozhodování ve sporných situacích, zejména na rozhraní regionů vyššího řádu (např. hranic krajů) bylo třeba sledovat další směry a počítat je. Konkrétní výsledky jsou popsány v ostatních kapitolách.

Při vymezování center osídlení jsou kromě charakteristik vlastního centra charakteristiky spádového obvodu neboli zázemí (zejména rozloha a počet obyvatel, případně hustota zalidnění).

Dojížd'kové regiony vyšších center

Kraj	Kat.	centrum osídlení	Rozloha regionu 2023	Počet obyvatel 2023	Hustota zalidnění ob./km ² 2023	Nadřazené dojížd'kové centrum A
Praha	A1	Praha	12 938,2	2937,5	227	
Středočeský	B	Kladno	1514,8	217,2	143	Praha
	B	Kolín – Kutná Hora	1501,7	164,7	110	Praha
	B	Mladá Boleslav	1503,8	155,1	103	Praha
Jihočeský	A3	České Budějovice	10233,2	660,0	65	
	B	Tábor	1326,3	103,9	78	Č. Budějovice
Plzeňský	A3	Plzeň	7648,9	605,0	79	
Karlovarský	A3	Karlovy Vary	3310,3	319,2	126	
	B	Cheb	1045,9	92,7	89	Karlovy Vary
Ústecký	A3	Ústí nad Labem	1427,5	321,7	225	
	A3	Chomutov	2523,8	319,2	126	
	B	Most	467,1	108,1	231	Chomutov
	B	Děčín	553,8	75,3	136	Ústí nad Labem
	B	Teplíce	468,9	127,6	272	Ústí nad Labem

Kraj	Kat.	centrum osídlení	Rozloha regionu 2023	Počet obyvatel 2023	Hustota zalidnění ob./km ² 2023	Nadřazené dojížděkové centrum A
Liberecký	A3	Liberec	2993,6	470,1	157	
	B	Jablonec nad Nisou	346,4	80,2	232	Liberec
Královéhradecký	A3	Hradec Králové	4802,8	565,5	118	
Pardubický	A3	Pardubice	4403,9	522,2	119	
Vysočina	A3	Jihlava	6500,0	497,9	77	
Jihomoravský	A3	Brno	7153,7	1203,3	168	
Olomoucký	A3	Olomouc	5271,6	631,7	120	
	B	Prostějov	777,1	108,7	140	Olomouc
	B	Přerov	854,3	128,2	150	Olomouc
Zlínský	A3	Zlín	4232,6	610,1	144	
Moravskoslezský	A3	Ostrava	3043,8	986,3	324	
	A3	Opava	2386,6	203,4	85	
	B	Frýdek-Místek	700,2	173,0	247	Ostrava
	B	Karviná	105,6	61,3	580	Ostrava

V úrovni vyšších center je významným faktorem (mimo počet obyvatel) též rozloha spádového území. V případech dvou center (A) je např. v Ústeckém kraji při srovnatelném počtu obyvatel rozloha spádového území Chomutova výrazně větší než Ústí nad Labem. V Moravskoslezském kraji je pochopitelně počet obyvatel spádového obvodu Ostravy téměř 4x větší než Opavy, rozlohy území jsou však téměř srovnatelné.

Dojížděkové regiony středních center

Kraj	Kat.	Město	Rozloha 2023	Počet obyv. 2023	Hustota zalidnění ob./km ² 2023	Nadřazené dojížděkové centrum		
						A	B	C
Středočeský	C	Příbram	1244,4	93,6	75	Praha	Praha	
	C	Nymburk – Poděbrady	825,3	103,0	125	Praha	Praha	
	C	Benešov	1412,3	96,4	68	Praha	Praha	
	C	Beroun	703,7	100,5	143	Praha	Praha	
	C	Mělník	569,9	79,1	139	Praha	Praha	
	D	Brandýs n.L.- St.Boleslav	174,6	46,2	265	Praha	Praha	Praha
	C	Rakovník	732,6	42,7	58	Praha	Kladno	
	D	Lysá n.L. – Milovice	121,1	29,1	240	Praha	Praha	Nymburk
Jihočeský	C	Písek	1126,8	72,5	64	Č. Budějovice	Č. Budějovice	
	C	Strakonice	852,8	59,0	69	Č. Budějovice	Č. Budějovice	
	C	Jindř. Hradec	1580,8	73,1	46	Č. Budějovice	Č. Budějovice	
	D	Český Krumlov	1613,8	62,1	38	Č. Budějovice	Č. Budějovice	Č. Budějovice
	D	Prachatice	1298,6	47,6	37	Č. Budějovice	Č. Budějovice	Č. Budějovice
Plzeňský	C	Klatovy	1945,6	86,8	45	Plzeň	Plzeň	
	D	Rokycany	656,6	50,3	77	Plzeň	Plzeň	Plzeň
	D	Tachov	947,8	39,2	41	Plzeň	Plzeň	Plzeň
	D	Domažlice	1051,8	55,7	53	Plzeň	Plzeň	Plzeň
Karlovarský	C	Sokolov	753,7	86,0	114	Karlovy Vary	Karlovy Vary	
	D	Ostrov	339,3	26,8	79	Karlovy Vary	Karlovy Vary	Karlovy Vary
	D	Mar. Lázně	405,3	25,2	62	Karlovy Vary	Cheb	Cheb
	D	Aš	143,8	17,3	120	Karlovy Vary	Cheb	Cheb
Ústecký	C	Litoměřice	1032,3	119,4	116	Praha	Praha	
	C	Žatec	648,4	43,5	67	Chomutov	Chomutov	
	C	Kadaň – Klášteřec n.O.	449,6	43,4	96	Chomutov	Chomutov	
	C	Louny	472,6	43,6	92	Chomutov	Chomutov	
	D	Varnsdorf – Rumburk	355,1	52,0	146	Liberec	Liberec	Česká Lípa
Liberecký	C	Česká Lípa	1181,7	146,4	124	Liberec	Liberec	
	D	Turnov	477,2	59,9	126	Liberec	Liberec	Liberec
Královéhradecký	C	Trutnov	1167,4	112,2	96	Hradec Králové	Hradec Králové	
	C	Náchod	713,1	90,8	127	Hradec Králové	Hradec Králové	
	C	Jičín	459,4	50,0	109	Hradec Králové	Hradec Králové	
	D	Dvůr Králové n.L.	257,8	27,1	105	Hradec Králové	Hradec Králové	Hradec Králové
	D	Vrchlabí	572,0	49,5	86	Hradec Králové	Hradec Králové	Trutnov
	D	Rychnov n.Kn.	860,3	67,9	79	Hradec Králové	Hradec Králové	Hradec Králové

Kraj	Kat.	Město	Rozloha 2023	Počet obyv. 2023	Hustota zalidnění ob./km ² 2023	Nadřazené dojížděkové centrum		
						A	B	C
Pardubický	C	Č. Třebová – Ústí n.O.	1604,4	166,0	103	Pardubice	Pardubice	
	C	Chrudim	892,0	95,8	107	Pardubice	Pardubice	
	C	Svitavy	926,5	70,2	76	Pardubice	Pardubice	
Vysočina	D	Vysoké Mýto – Choceň	168,5	18,8	112	Pardubice	Pardubice	Č. Třebová – Ústí n.O.
	C	Třebíč	1462,7	110,4	75	Jihlava	Jihlava	
	C	Havlíčkův Brod	1251,1	94,7	76	Jihlava	Jihlava	
	C	Žďár nad Sáz.	1458,0	109,9	75	Jihlava	Jihlava	
Jihomoravský	C	Pelhřimov	1115,1	66,4	60	Jihlava	Jihlava	
	C	Znojmo	1242,5	93,2	75	Brno	Brno	
	C	Břeclav	1038,0	117,6	113	Brno	Brno	
	C	Hodonín	715,4	113,6	159	Brno	Brno	
	C	Vyškov	478,1	43,7	92	Brno	Brno	
	C	Blansko	973,7	112,2	115	Brno	Brno	
	D	Boskovice	626,1	59,5	95	Brno	Brno	Blansko
Olomoucký	C	Šumperk	2032,1	156,9	77	Olomouc	Olomouc	
	D	Hranice	335,0	34,4	103	Olomouc	Přerov	Přerov
	D	Jeseník	719,0	37,0	51	Olomouc	Olomouc	Šumperk
Zlínský	C	Kroměříž	498,9	67,6	136	Zlín	Zlín	
	C	Vsetín	662,4	64,7	98	Zlín	Zlín	
	C	Uher. Hradiště	1260,8	171,3	136	Zlín	Zlín	
	C	Val. Meziříčí	468,7	77,5	165	Zlín	Zlín	
	D	Otrokovice	111,7	34,0	305	Zlín	Zlín	Zlín
	D	Uherský Brod	473,2	51,7	109	Zlín	Zlín	Uher. Hradiště
	D	Rožnov p.Rad.	239,0	35,0	147	Zlín	Zlín	Valaš. Meziříčí
Moravskoslezský	C	Havířov	88,2	85,9	974	Ostrava	Ostrava	
	C	Třinec	410,8	76,6	186	Ostrava	Ostrava	
	D	Orlová	45,1	36,5	810	Ostrava	Ostrava	Ostrava
	C	Český Těšín	44,4	24,9	560	Ostrava	Ostrava	
	C	Nový Jičín	499,4	65,8	132	Ostrava	Ostrava	
	C	Krnov	1483,2	96,5	58	Opava	Opava	
	C	Kopřivnice	220,0	60,3	274	Ostrava	Frýdek-Místek	
	D	Bruntál	908,7	47,1	52	Opava	Opava	Krnov

Uvedena pouze centra, které si vytvářejí dojížděkový region, tj. území širší než vlastní SO POÚ.

Oproti roku 2011 nedošlo k významnějším změnám ve směrech v intenzitách dojížděky (v r. 2021).

Pochopitelně se zvýšila dojížděka v regionech některých velkých měst (Praha, Brno, Plzeň, České Budějovice), kde došlo k významnému nárůstu počtu obyvatel i počtu bytů. V těchto příměstských územích se nepochybně projevila skutečnost, že nárůst obyvatel nebyl jen v důsledku migrace, ale souvisel i s natalitou. Významný podíl dětí (z 90. let) nyní dojíždí do středních a vysokých škol, resp. i do zaměstnání. Oproti stavu 2011 se zvýšila dojížděka do dalších vyšších center, a naopak klesla meziregionální dojížděka do Prahy, resp. Brna. Zřejmě část dřívějších dojíždějících se přestěhovala do těchto měst, či jejich příměstského území.

7. Komentáře k návrhu center

V **Moravskoslezském kraji** je 6 statutárních měst. To není důvodem k jejich zařazení mezi vyšší významná centra. Havířov a Karviná nemají „vlastní“ spádová území a jsou integrální součástí ostravské aglomerace. **Karviná** (50,2 tis. obyv.) je navržena jako vyšší centrum ostatní (je centrem okresu), Havířov (70,2 tis. obyv.) je navržen jako střední centrum významné. Třinec (34,3 tis. obyv.) je navržen jako střední centrum významné (obdobně jako Český Těšín). Vyššími centry významnými jsou **Ostrava** (centrum kraje) a **Opava** (vzdálenost 35 km). Spádové území Ostravy zahrnuje mimo Ostravu též okres Karviná (bez Českého Těšína) a celé území okresu Nový Jičín. Spádové území Opavy zahrnuje mimo vlastního okresu (bez Hlučína) okres Bruntál (východní část Jeseníků). Vlastní okres Jeseník má silnější vazbu na Šumperk a Olomouc.

Vyššími centry ostatními jsou **Frýdek-Místek** a Karviná. Spádové území Frýdku-Místku zahrnuje mimo vlastního území též Český Těšín. Vzdálenost centra Frýdku-Místku od centra Ostravy je 17 km. V obvodu Frýdek-Místek jsou významnými středními centry Třinec a Český Těšín.

Za významná střední centra **obvodu Ostrava** jsou navržena: **Nový Jičín** a **Kopřivnice** (vč. Příboru) za ostatní střední centra Bohumín a Orlová, která jako součást ostravské aglomerace nemají vlastní spádové území. Za významná střední centra **obvodu Opava** je navržen **Krnov**, za ostatní střední centra Bruntál.

V Moravskoslezském kraji (stejně jako v sousedním polském Slezsku) došlo k významným úbytku obyvatel statutárních měst Ostrava – 13,6 %, Havířov – 18,6 %, Opava – 11,6 %, Frýdek-Místek – 15,1 % (jako centrum -12,5 %), Karviná – 26,7 %, Třinec – 14,1 %.

Ostrava má z krajských měst třetí nejnižší počet zaměstnanců na 100 obyvatel (76,9), nižší mají jen Karlovy Vary (66,0) a Ústí nad Labem (56,4).

Pro přeshraniční vazby jsou nejvýznamnější směry na Katowice (D1 – A1), na Bielsko-Bialu (Krakov) D48 – S1. Výhledově VRT Ostrava – Bohumín – Katowice (Warszawa). Železniční spojení na Kraków zůstane v současném koridoru Bohumín – Petrovice u Karviné – Osvětim.

Za vyšší centrum významné lze uvažovat přeshraniční dvojměstí Cieszyn-Český Těšín, které mimo vlastního SO ORP Český Těšín (z okresu Karviná) zahrnuje SO ORP Třinec a Jablunkov a na polském území okres (powiat) Cieszyn s cca 180 tis. obyv., na českém území je to 105 tis. obyv., celkem 295 tis. obyv.

V území historického Rakouského Slezska byly hlavními centry města Opava (30,8 tis. obyv. v r. 1910) a Těšín (22,5 tis. v r. 1910).

Ve Středočeském kraji s výrazně vyšším počtem obyvatel a rozlohou jsou pro porovnání tři vyšší centra ostatní s pozitivním vývojem počtu obyvatel. Vzdálenost od Prahy – Kladno 31 km, Kolín/Kutná Hora 46 km, Mladá Boleslav 55 km.

V **Ústeckém kraji** jsou navržena 2 vyšší centra významná (Ústí nad Labem a Chomutov), 3 vyšší centra ostatní (Most, Teplice a Děčín). Obvod krajského města **Ústí nad Labem** zahrnuje celé okresy Ústí nad Labem (totožný s SO ORP) a Teplice, významnou část okresu Děčín (bez SO ORP Rumburk a Varnsdorf).

Obvod vyššího centra **Chomutov** zahrnuje celé okresy Chomutov, Most a Louny. V území jsou navržena střední centra významná Kadaň/Kláštevec nad Ohří, Louny a Žatec a dále střední centrum ostatní Litvínov.

Území okresu **Litoměřice**, ležící v koridoru (ose) osídlení Praha – Ústí nad Labem – Dresden je mimo SOP POÚ Úštěk zahrnuto do spádového území hl. m. Prahy. Je v něm navrženo střední centrum významné Litoměřice. Město Lovosice nesplňuje parametry středního centra (8,8 tis. obyv.) ani významného nižšího centra, leží cca 10 kilometrů od Litoměřic. Město **Roudnice nad Labem** (12,7 tis. obyv.) by mohlo být případně středním centrem ostatním (se zahrnutím SO POÚ Štětí), leží cca 20 km od Litoměřic a 18 km od Mělníka. Má dobré spojení silniční (D8) i železniční s Prahou. Výhledově by zde měla být stanice VRT Praha – Ústí nad Labem – Dresden.

V území okresu **Louny** jsou města **Louny a Žatec** navržena jako střední centra významná. Louny leží na významné trase D7 Praha – Chomutov – Chemnitz – Leipzig, sledována je nová železniční trasa Kralupy nad Vltavou – Louny – Most, s možnou přestavbou v úseku Most – Chomutov – Klášterec nad Ohří (K. Vary).

Bílina (14,6 tis. obyv.) leží mezi městy Teplice (58,4 tis. obyv.) a Most (72,2 tis. obyv.), které ztratily 1,8 resp. 6,4 tis. obyv., Bílina (2,4 tis. obyv.). Vzdálenost od Teplic je 12 km, od Mostu 10 km. Pro zařazení do středních center v tomto kontextu není důvod, Most i Teplice disponují rozsáhlou sociální infrastrukturou. SO POÚ Bílina má jen 19,6 tis. obyv., pokles obyvatel o 14 %.

Podbořany (5,9 tis. obyv.) lze považovat za nižší centrum ostatní. Leží ve vzdálenosti cca 15 kilometrů jižně středního centra Žatec 19 tis. obyv., které má v SO jen 27,4 tis. obyv. Zahrnutím do jeho obvodu by počet obyvatel jeho spádového obvodu překročil 40 tis. obyv. Podbořany by mohly být ostatním nižším centrem (SO jen 15,6 tis. obyv.).

V předcházejícím textu byly komentovány dva výrazně industriální regiony, kde v důsledku orientace na těžbu uhlí a související hutnictví a těžké strojírenství, došlo v minulosti k významnému nárůstu počtu obyvatel. S tím pochopitelně souvisela i masivní bytová výstavba. Důsledkem je existence poměrně velkého počtu měst v kategorii „ostatních vyšších a významných středních“ center (20 až 70 tis. obyv.). S útlumem těžby a některých dalších odvětví dochází ke změnám struktury ekonomických aktivit a tím i k poklesu počtu obyvatel industriálních městech. Mladší generace více migrují. Mezi jednotlivými centry jsou z hlediska restartu značné rozdíly, v podstatě však nezáleží na jejich velikosti (počtu obyvatel) či zařazení do kategorie.

Významným problémem vývoje osídlení ČR jsou dva faktory, které významně souvisejí s opožděnou revitalizací brownfieldů. V případě bydlení je to rozsáhlá **suburbanizace** často do velmi malých obcí v příměstském území některých měst, bez vazby na dopravní a jinou infrastrukturu. V případě ekonomických aktivit je to **výstavba** rozsáhlých areálů s vysokým podílem logistiky u **dálničních křižovatek** u velmi malých obcí. Zaměstnanci těchto areálů dojíždějí často z velmi vzdálených měst (obcí), v řadě případů firemními či smluvními autobusy, někteří (zejména zahraniční migranti) bydlí v ubytovnách. Stěhování za prací je v ČR relativně nízké. Ovlivňuje to převažující vlastnické bydlení a vysoká cena bytů i nájemného v atraktivních lokalitách.

Situace v sídelní struktuře jednotlivých krajů je značně rozdílná. Problémy jsou zejména u středních center, která v některých regionech úrovně okresu nedosahují odpovídající velikosti (cca 15 tis. obyv.). V některých případech je možné, že centrem jsou společná dvě blízká města. Další možností je více významných nižších center s cca 10 tis. obyv.

Pro střední centra je významná funkce dopravního terminálu, umožňující přestup na dálkové spoje (vlak, autobus), resp. poloha na hlavních železničních tratích. Lokální tratě umožňují většinou rychlost pod 60 km/h a stanice/zastávky jsou často ve značné vzdálenosti od center obcí. V řadě zemí byly tyto tratě zrušeny v padesátých letech minulého století.

Komentáře k dalším krajům

Střední Čechy: mimo Prahy jsou navržena tři vyšší centra ostatní Kladno, Mladá Boleslav a dvojměstí Kolín – Kutná Hora. Středními centry významnými jsou: Mělník, Rakovník, Příbram, Benešov a dvojměstí Nymburk/Poděbrady a Beroun (včetně Králova Dvora – dříve jedno město). Středními centry ostatními jsou města severně od Prahy (Slaný, Kralupy nad Vltavou, Neratovice a Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, která leží na trasách Chomutov, Ústí nad Labem, Mladá Boleslav – Liberec. Jihovýchodně od Prahy jsou tímto centrem Říčany, přes které vede trať na České Budějovice. Dalším středním centrem ostatním je dvojměstí Lysá nad Labem/Milovice které má nyní 24 tis. obyv.

V souvislosti se subúrbánním rozvojem překročilo několik dalších měst, resp. souměstí 10 tis. obyv. Vzhledem k dostupnosti Prahy nejsou jako střední centra navrhována. Na jižním obvodu Prahy (cca 10 km od centra), v prostoru navazujícím na Jesenici-Vestec (13,2 tis. obyv.), došlo k významnému rozvoji bydlení a částečně i ekonomických aktivit. Souvisle urbanizované území Jesenice-Vestec-Psáry má 17,3 tis. obyv. Spádové území vč. SO POÚ Kamenice má 40,1 tis. obyv.

Na jižním obvodě kraje, který má charakter „vnitřní periferie“ jsou významná nižší centra Sedlčany, Votice (na spojení Praha – České Budějovice) a Vlašim (případně by mohla být středním centrem ostatním). Ztráta počtu obyvatel Vlašimi – 10,2 % (SO POÚ – 3,1 %).

Jižní Čechy: navržena jsou dvě vyšší centra – významné (České Budějovice), ostatní (aglomerace Tábora), 3 významná střední centra (Písek, Strakonice a Jindřichův Hradec) a dvě střední centra ostatní (Český Krumlov a Prachatice). Obě města s výjimečným historickým významem mají sice méně než 15 tis. obyv., v jejich spádovém území je však 42 resp. 34 tis. obyv. (v úrovni ORP) a 62, resp. 51 tis. obyv. v úrovni okresu.

Žádoucí je vymezení významných nižších center: Dačice (v příhraničním území s Rakouskem), Milevsko (jihočeská část České Sibiře), Kaplice (hlavní silniční a železniční spojení Praha – Č. Budějovice – Linz) a Vimperk (významné silniční spojení Praha – Strakonice – Passau).

Plzeňský kraj: území výrazně dominuje vyšší významné centrum, krajské město **Plzeň**, Situace v oblasti středních center je problémová. Jediným významným středním centrem jsou Klatovy. Další okresní města Rokycany, Tachov a Domažlice jsou navržena jako střední centra ostatní. Rokycany leží 16 kilometrů východně Plzně, nemají větší regionální význam. Tachov (13,8 tis. obyv.) a Domažlice (11,0 tis. obyv.) leží v blízkosti hranice s Bavorskem. Jejich spádové území v úrovni ORP má 39,3, resp. 40,7 tis. obyv. a je poměrně silné. V úrovni okresu mají 56,9, resp. 63,7 tis. obyv. Přes Domažlice vede významné spojení silniční a železniční na Regensburg. Jižně od Tachova vede dálnice D5 Praha – Nürnberg. Tachov zaznamenal nárůst počtu obyvatel (město 78,8, SO POÚ 13,9 tis. obyv.), Domažlice ztrátu (město – 4,3 %, POÚ + 3,3 %).

V příměstském území Plzně došlo k relativně velkému nárůstu obyvatel, několik měst překročilo počet 5,0 tis. obyv. (Stříbro 8,0, Nýřany 7,0, Přeštice 7,3, Dobřany 6,4, Holýšov 5,5, Starý Plzenec 5,4). Větší regionální význam mají Stříbro (železnice na Cheb, 6 km od D5) a Přeštice (spojení na Klatovy).

V ose na Domažlice je největším centrem Holýšov (5,5 tis. obyv.), severně a jihovýchodně Plzně větší města nejsou. V souvislosti s přestavbou silnice I (27 (severně) a I/20 (jihovýchodně) se zlepší dostupnost Plzně.

Pro stabilitu sídelní struktury lze uvažovat se Sušicemi (město 10,8 tis. obyv., spádové území 21,8 tis. obyv.) a Stříbrem (město 8 tis. obyv., spádové území 15,1 tis. obyv. v úrovni SO POÚ).

Karlovarský kraj: navrženo je významné vyšší centrum **Karlovy Vary** a vyšší centrum ostatní **Cheb** (včetně města **Františkovy Lázně**). Významným středním centrem je Sokolov, ostatními středními centry jsou Mariánské Lázně, Ostrov a Aš. V blízkosti Aše leží v bavorském město Selb (napojení na A 93) a saské lázně Bad Elster. Cheb (1197) je nejstarším městem na území ČR. Připojeno k Česku bylo za vlády Jana Lucemburského, současné vymezení je částí dřívějšího území. V r. 1930 měl Cheb 31,5 tis. obyv. (13. největší město Čech, Karlovy Vary jen 23,9 tis. obyv.)

Liberecký kraj: významným vyšším centrem je **Liberec**, ostatním vyšším centrem sousední **Jablonec nad Nisou**. Jediným vyšším středním centrem je Česká Lípa, ostatním středním centrem Turnov (leží na spojení Praha – Mladá Boleslav – Liberec). Do České Lípy spádové území Šluknovska, s ostatním středním centrem, dvojměstím Rumburk – Varnsdorf. Toto území má přes saské území (Zittau) a Hrádek nad Nisou kratší spojení s Libercem. V případě Frýdlantu lze vzhledem k odlehlosti území uvažovat o významném nižším centru.

Královéhradecký kraj: významné vyšší centrum **Hradec Králové** leží na jižním obvodě území kraje blízko Pardubic, se kterými vytváří východočeskou aglomeraci. Významnými středními centry jsou okresní města Náchod a Trutnov a Jičín. Ostatními středními centry jsou Rychnov nad Kněžnou, Dvůr Králové nad Labem a Vrchlabí, do jehož obvodu je zařazena z hlediska vazeb Jilemnice z Libereckého kraje. Vzhledem k odlehlosti území lze doporučit zařazení Broumova do kategorie významných nižších center.

Pardubický kraj: významné vyšší centrum **Pardubice** leží v západní části území kraje, bezprostředně na něj navazuje druhé největší město kraje Chrudim (37,0 tis. obyv.), které je významným středním centrem. Ve východní části kraje jsou navržena významná střední centra Česká Třebová – Ústí nad Orlicí a Svitavy. Ve střední části je jako střední centrum ostatní navrženo dvojměstí Vysoké Mýto (12,3 tis. obyv.) – Choceň (8,7 tis. obyv.). Spádové území by zahrnovalo SO ORP Vysoké Mýto a Litomyšl.

Ve východní a jižní části kraje je několik měst s cca 10 tis. obyv., které by mohly být významnými nižšími, resp. ostatními centry – Litomyšl (10,2 tis. obyv.), Lanškroun (9,7 tis. obyv.), Moravská Třebová (9,7 tis. obyv.) a Hlinsko (9,6 tis. obyv.).

Kraj Vysočina: území má téměř ideální strukturu osídlení. V centru je významné vyšší centrum **Jihlava** a okolo něj v těžišti svých okresů významná střední centra Třebíč, Žďár nad Sázavou, Havlíčkův Brod a Pelhřimov. Problémem (hierarchickým) je slabá dominance Jihlavy. V koridoru dálnice D1 leží dvě města s cca 10 tis. obyv. – Humpolec (11,3 tis. obyv., SO POÚ 18,5 tis. obyv.) a Velké Meziříčí (11,5 tis. obyv., SO POÚ 36,9 tis. obyv.), které by mohly být významnými nižšími centry.

V severovýchodní části kraje leží Bystřice nad Perštejnem (7,9 tis. obyv., SO POÚ 19,7 tis. obyv.) vzdálenost od Žďáru nad Sázavou cca 25 km.

Vývoj počtu obyvatel měst 1991 až 2023: Jihlava + 1,4 %, Havlíčkův Brod – 4,5 %, Třebíč – 9,6 %, Žďár nad Sázavou -11,6 %, Humpolec + 1,8 %, Velké Meziříčí 0,0 %, Pelhřimov – 0,6 %, Bystřice p. P. – 15,1 %.

Jihomoravský kraj: významné vyšší centrum **Brno** leží ve středu území. Navrhováno je 5 významných středních center – Blansko (s dobrým železničním, špatným silničním spojením, cca 20 km severně), Vyškov (spojení dálniční, cca 32 km východně), Břeclav a Znojmo jsou u hranice Rakouska, Hodonín je u hranice Slovenska. V podstatě jen Hodonín má přeshraniční působnost, východně od řeky Moravy leží slovenská města Holíč a Skalica.

Na východě území cca 10 km od Uherského Hradiště bylo uvažováno střední centrum ostatní Veselí nad Moravou (10,6 tis. obyv., SO ORP 3, 36,9 tis. obyv.), které leží 17 km od Uherského Hradiště (37,0 tis. obyv., SO POÚ 80,6 tis. obyv. vč. SO POÚ Staré Město). Obdobný význam má Kyjov (10,8 tis. obyv., SO POÚ 34,2 tis. obyv.), který leží 19 km od Hodonína. V obou městech poklesl počet obyvatel od roku 1991 o 15,2, resp. 16,3 %, zřejmě v souvislosti s nízkou bytovou výstavbou. Z těchto důvodů bylo vypuštěno z kategorie D Veselí nad Moravou (nově E) a nezařazen Kyjov do středních center (zůstává E).

Nově začleněným středním centrem ostatním D jsou Boskovice (12,0 tis. obyv., SO POÚ 36,6 tis. obyv.), vzdálené od Blanska 13 km (od Brna 40 km), které zaznamenaly nárůst počtu obyvatel o 6,2 % (vysoká výstavba bytů), v jejich SO jsou Letovice, Velké Opatovice a Jevíčko z Pardubického kraje.

Olomoucký kraj: významné vyšší centrum **Olomouc** leží v těžišti jižní části kraje. Ostatní vyšší centra Prostějov a Přerov jsou vzdálena cca 15 km (směr Brno), resp. 21 km (směr Otrokovice). Jediným významným středním centrem je Šumperk (25,1 tis. obyv., SO POÚ 61,1 tis. obyv.). Na střední centra ostatní jsou navrhována města Jeseník (10,7 tis. obyv., SO ORP a současně okres 37,0 tis. obyv., po r. 1991 ztráta 13 % obyv.) a Hranice (18,0 tis. obyv., SO POÚ 34,4 tis. obyv.), která je významným železničním uzlem. Dalším možným nižším centrem je Zábřeh (13,4 tis. obyv., SO POÚ 33,1 tis. obyv., ztráta města 10,7 %), rovněž významný železniční uzel. Významnými nižšími centry by mohly být Šternberk (13,2 tis. obyv., ležící 15 km severně Olomouce) a Mohelnice (9,4 tis. obyv.), která je významnou křižovatkou na trase D 35 (pokles počtu obyvatel měst – Šternberk – 9,6 %, Mohelnice – 3,1 %).

Zlínský kraj: významným vyšším centrem je **Zlín** (74,2 tis. obyv., ztráta od roku 1991 je 8,5 %). Město vytváří aglomeraci s 8 km vzdálenými Otrokovici, které leží na trase dálnice D 55 a hlavní železniční trati Břeclav – Přerov. Významnými středními centry jsou okresní města Kroměříž, Uherské Hradiště, Vsetín a Valašské Meziříčí. Kroměříž leží cca 6 km západně od křižovatky dálnic D1, D 55, D 49. Součástí centra Uherské Hradiště jsou města Staré Město a Kunovice (dříve součást).

Za střední centra ostatní jsou navrhována města Rožnov pod Radhoštěm (16,2 tis. obyv., SO POÚ 35,0 tis. obyv.), Uherský Brod (16,4 tis. obyv., SO POÚ 43,3 tis. obyv.) a Otrokovice (17,6 tis. obyv., SO 34,3 tis. obyv.). Ztráty počtu obyvatel – Rožnov p. R. – 8,6 %, Uherský Brod – 5,8 %, Otrokovice – 13,0 % (jako centrum včetně Napajedel -11,7 %, Kroměříž – 1,6 %, Vsetín – 14,4 %, Uherské Hradiště – 7,3 % (jako centrum -4,6 %), Valašské Meziříčí – 9,0 % (jako centrum -7,9 %).

8. Stabilita (udržitelnost) sídelní struktury

Z hlediska regionální politiky je důležitá stabilizace center (středních i nižších) v řídce osídlených (periferních) územích nebo v jejich blízkosti.

Pozici středních center ovlivňuje též role v administrativním uspořádání. V podstatě téměř všechna česká "okresní" města splňují standard středních center. Přenesení části správní agendy na úroveň ORP, zejména v případech, kdy jejich centrum a spádové území je velmi malé (často neodpovídající ani standardům nižších center) k jejich rozvoji většinou nepřispělo. Jen menší část center ORP mimo okresní města nabízí svému obvodu významnější počet pracovních míst. Jedná se zejména o města v kategorii významných nižších center, jejichž velikost osciluje okolo 10 tis. obyv., a některá vykazují i významnou nabídku pracovních míst.

Při vymezování SO ORP měl být min. počet obyv. 15 tis. (vlastního centra min. 5 tis. obyv.). V řadě případů došlo k významným odchylkám.

Pro udržitelnost sídelní struktury mají velký význam (zejména v územích s nižší hustotou zalidnění) **nižší centra významná** (s cca 8 až 12 tis. obyvateli). V územích, kde obsluhu negarantují střední centra, by tato centra měla být součástí koncepce sídelní struktury obsažené v PÚR ČR a ZÚR krajů.

Centra osídlení v příměstském území velkých měst

V aglomeracích velkých měst s jádrovými městy nad 300 tis. obyv. obvykle města velikostní kategorie 20–30 tis. obyv. nejsou zařazována do kategorie středních center, pokud jejich vzdálenost není větší než cca 30 km od vyššího centra a nemají **rozsáhlejší spádové území mimo aglomeraci**. Tato centra většinou plní obslužné funkce pro své nejbližší okolí, mezilehlé území (vč. menších měst) obvykle spádují k hlavnímu centru.

Pražský metropolitní region je v ČR výjimečným územím s několika městy s 15 až 20 tis. obyvateli, v jejichž spádovém území je cca 30-60 tis. obyv.: Kralupy nad Vltavou (34,0 tis. obyv.), Neratovice (32,9 tis. obyv.), Lysá nad Labem/Milovice (29,1 tis. obyv.), Brandýs nad Labem-Stará Boleslav (46,2 tis. obyv.), Říčany (57,5 tis. obyv.). Tato města byla zařazena do středních center ostatních.

Kralupy nad Vltavou a Neratovice jsou součástí okresu Mělník, Lysá nad Labem/Milovice součástí okresu Nymburk a Brandýs nad Labem-St. Boleslav okresu Praha-východ.

V okrese Praha-západ jsou „centra“ Hostivice-Jeneč (10,4 tis. obyv., spádové území 40,1 tis. obyv.) a Jesenice-Vestec (13,2 tis. obyv., spádové území vč. Kamenice 40,1 tis. obyv.). Dalšími prostory jsou Rostocko (centrum 9,0 tis. obyv., spádové území 28,7 tis. obyv.) a Dolní Poberouní s centrem Černošice (7,6 tis. obyv., spád. území 22,4 tis. obyv.).

Tato města nejsou navrhována jako střední centra osídlení.

V příměstském území Brna střední centra nejsou.

Ostravská aglomerace zahrnuje dvě vyšší centra ostatní (Frýdek-Místek, Karviná), významné střední centrum (Havířov) a dvě ostatní střední centra (Bohumín, Orlová). Všechna jsou ve spádovém území Ostravy.

Centra osídlení v „periferních“ územích

Jedná se o území s velmi nízkou hustotou zalidnění, v některých případech i pod 50 obyv./km². Tato území zaznamenala po r. 1990 v řadě případů i další pokles počtu obyvatel, a to i obyvatel svých center. Centra v těchto územích, resp. na jejich obvodě, často nedosahují demografických parametrů (centrum, spádové území) pro významná (někdy i ostatní) nižší centra. Vzhledem k tomu, že tato území mají špatnou dostupnost do středních center, je žádoucí pro stabilitu sídelní struktury posilovat jejich význam. V řadě případů je možné „obsahu“ saturovat významnými nižšími někdy i ostatními centry. V kraji:

Středočeském	Vlašim, Sedlčany
Jihočeském	Milevsko, Kaplice, Vimperk, Dačice
Plzeňském	Sušice

Karlovarském	Kraslice
Libereckém	Frýdlant
Královéhradeckém	Broumov
Pardubickém	Hlinsko, Moravská Třebová, Lanškroun
Vysočina	Bystřice nad Perštejnem
Moravskoslezském	Rýmařov

Centra v osách (koridorech) osídlení

Poloha České republiky ve střední Evropě znamená nezbytnost vazeb na sousední země. Tyto vazby jsou realizovány silniční a železniční infrastrukturou, která až na výjimky propojuje vyšší centra. Tím vytvářejí osy (koridory) osídlení.

Osy osídlení a jejich hierarchie

Obdobně jako póly (centra) osídlení jsou i osy osídlení hierarchizovány, lze je členit na:

- nadnárodní – propojení významných metropolitních regionů (s jádrovými městy nad 0,5 mil. obyv.)
- republikové – propojení aglomerací vyšších center k centrům metropolitním, resp. s aglomeracemi stejného řádu
- nadregionální – vazby středních center k vyšším centrům, příp. jejich vazby vzájemné

Pro významnost os osídlení je důležitým faktorem:

- u os nadnárodních zastoupení **aglomerací vyšších center** (nad 50 tis. obyv.) i významných **center středních** (nad 20 tis. obyv.)
- u os republikových – zastoupení **vyšších a středních center**
- u os nadregionálních – zastoupení **středních center**, resp. významných nižších center (nad 10 tis. obyv.)

Pokud v osách nejsou ve větších souvislých úsecích centra zastoupena, resp. jsou velmi vzdálená, lze osy považovat za nespojité a jejich hlavním významem je "dopravní" spojení mezi jednotlivými póly osídlení (za nejnižší úroveň lze považovat střední centra).

V blízkosti České republiky vedou 2 nadnárodní osy v západovýchodním a 1 v severojižním směru

- **Erfurt – Leipzig/Halle – Dresden – Görlitz/Zgorzelec – Legnica – Wrocław – Opole – Katowice – Kraków**
- **München – Rosenheim – Salzburg – Linz/Wels – Wien – Bratislava – Győr – Budapest**
- **Berlin – Dessau – Leipzig/Halle – Erfurt – Bamberg – Nürnberg – Ingolstadt – München**

Územím ČR procházejí nadnárodní osy ve směrech:

- **Berlín – Dresden – Ústí n. L./Teplice – Praha – České Budějovice – Linz/Wels**
- **Mannheim – Heilbronn – Nürnberg – Plzeň – Praha – Brno** (návaznost na osu Katowice – Bratislava – Wien)
- **Warszawa – Łódź – Częstochowa – Katowice – Ostrava – Olomouc – Brno – Wien**

V úseku Katowice – Wien vede druhá větev této osy v koridoru **Katowice – Bielsko-Biala – Žilina – Trnava – Bratislava/Wien**

Severozápadně tanguje území ČR osa **Dresden – Chemnitz – Zwickau – Hof – Bayreuth – Nürnberg** (zvýrazněny aglomerace nad 300 tis. obyvatel)

Výhledovou osou může být spojení metropolitních regionů **München – Regensburg – Plzeň – Praha – Hradec Králové – Wrocław** (– Warszawa).

Mimo populační velikosti je významným faktorem v postavení aglomerací a jejich center ekonomická výkonnost. Zde jednoznačně dominuje jižní západovýchodní osa, zahrnující velmi silné regiony München, Wien/Bratislava a Budapest. Severní západovýchodní osa je z tohoto pohledu velmi rozdílná. Západní část je výrazně nadprůměrná, na území Duryňska a Saska mírně nad průměrem EU, východní část na území Polska podprůměrná. V severojižní ose (západně ČR) jsou rozdíly mezi regiony východních spolkových zemí a regiony Bavorska a Rakouska.

Osy osídlení jsou spojnicemi center metropolitních regionů a významných aglomerací přes další (vyšší, střední a významná nižší) centra osídlení. Obvykle v jejich koridorech vedou hlavní silnice a významné železniční tratě. Nejedná se (mimo aglomerace) o souvisle urbanizovaná území. **Nositel aktivít jsou města.** Nové trasy nadřazených silnic (dálnic) vedou v některých případech mimo koridory osídlení a zprostředkovávají zejména meziregionální vazby vyšších center (Praha – Karlovy Vary, Praha – Jihlava).

Poloha center v koridorech osídlení je považována za významný rozvojový potenciál. Vývoj po r. 1990 ukazuje významné rozdíly mezi jednotlivými osami. Nejvýznamnější osou z hlediska rozvoje center je spojení **Praha – Mladá Boleslav – Liberec**, na kterém leží další menší města (Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, Benátky nad Jizerou, Dobruška, Bakov nad Jizerou, Mnichovo Hradiště a Turnov). Tato osa nesměřuje k významným zahraničním aglomeracím, umožňuje však přes Zittau a Löbau napojení na saskou A4 (Dresden – Wrocław).

K určitému rozvoji došlo též v koridoru dálnice D5, která je jedinou spojnici Prahy západním směrem. V tomto koridoru však mimo příměstských území Prahy a Plzně (Beroun, Rokycany) nejsou významnější města. Vzdálenost Tachova od D5 je 12 km, navazující A6 vede na Nürnberg.

V dalších koridorech došlo k rozvoji převážně komerčních aktivit (zejména logistiky).

Dalšími významnými koridory jsou:

- **Praha** – Kralupy n. Vlt. – Roudnice – Litoměřice – **Ústí n. L.** (- Dresden)
- Praha – Slaný – Louny – Chomutov (- Chemnitz, Leipzig)
- **Praha** – Kolín – **Pardubice** – Vysoké Mýto – Svitavy – Mohelnice – **Olomouc** – Hranice – Nový Jičín – Frýdek-Místek – Český Těšín (Bialsko-Biala, Krakow)
- **Praha** – Kolín – Kutná Hora – Havlíčkův Brod – **Jihlava** – Velké Meziříčí – **Brno**
- **Praha** – **Plzeň** – Domažlice (Cham, Regensburg)
- **Mladá Boleslav** – Nymburk – **Kolín** – Kutná Hora – Havlíčkův Brod – **Jihlava** – Třebíč – Znojmo (- Wien)
- **Brno** – Vyškov – **Prostějov** – **Olomouc** – Hranice – **Ostrava** – (Katowice)
- Kroměříž – Přerov
- **Cheb** – **Karlovy Vary** – Klášterec n. O. / Kadaň – **Chomutov** – Most – Bílina – Teplice – **Ústí n. L.** – Děčín
- **Plzeň** – Nepomuk – Blatná – Písek – Vodňany – **České Budějovice**
- **České Budějovice** – Třeboň – Jindřichův Hradec – Pelhřimov – Humpolec – Havlíčkův Brod – Chrudim – **Pardubice** – **Hradec Králové** – Jaroměř – Dvůr Králové – Trutnov (- Legnica, Wrocław)
- Břeclav – Hodonín – Uherské Hradiště – **Zlín** – Přerov – Hranice – **Ostrava**

Tyto osy umožňují vzájemné vazby vyšších center a na centra sousedních zemí. Ve schématu jsou uvažována jako vyšší centra přeshraniční Č. Těšín/Cieszyn a Hodonín/Holič/Skalica (vazby na Trnavu).

Potenciální rozvoj lze předpokládat v osách

Praha – Tábor – České Budějovice – Kaplice – Freistadt – Linz

Plzeň – Domažlice – Cham – Regensburg – München

v souvislosti s dostavbou či přestavbou dopravní infrastruktury. To by mohlo znamenat posílení nižších center na českém úseku koridorů osídlení. Obě tyto osy jsou obsluhovány silniční i železniční infrastrukturou a směřují k výrazným zahraničním aglomeracím (Linz-Wels, Regensburg).

Zlepšení dopravní infrastruktury se promítne především do meziregionálních vazeb. Vzhledem k tomu, že podstatná část vyšších a středních center je v podstatě stabilizovaná (některá ale zaznamenávají ztrátu obyvatel), nelze předpokládat významnější nárůsty ani změnu vazeb.

Někteří plánovači považují existenci dálnic za generátor rozvoje měst. Nejstarší česká dálnice D1 Praha-Brno byla dokončena v roce 1980. V úseku Praha-Humpolec vede územím bez větších měst, v dalším úseku jsou v trase či v její blízkosti města (v závorce nárůst počtu obyvatel v tis. od r. 1980 do r. 2023): Pelhřimov (2,2), Humpolec (0,5), Jihlava (2,7), Velké Meziříčí (1,0), Velká Bíteš (1,2) a Rosice (1,7). Tento „vývoj“ dokládá to, že dálnice nemusí být generátor rozvoje (Pelhřimov je vzdálen od D1 15 km, Jihlava 7 km). Nárůst Jihlavy souvisí s obnovením její funkce jako krajského města a v případě Rosic nárůst souvisí s rozvojem brněnské aglomerace.

V Olomouckém a Moravskoslezském kraji, kde je dálniční síť téměř dokončená, vykazuje řada center nižších i středních výrazný pokles obyvatel.

9. Rozdíly v regionech (kraje, okresy)

Vývoj počtu obyvatel center pochopitelně souvisí s vývojem počtu obyvatel krajů a okresů České republiky. V období 1991 až 2023 byl značně rozdílný.

Relativně malé rozdíly (index) jsou až na výjimky v úrovni krajů:

Nejvyšší: Středočeský (129,3), Praha (111,8), Plzeňský (108,4), Jihomoravský (106,4)

Pozitivní vývoj (> 100) měly kraje: Liberecký (105,7), Jihočeský (104,7), Pardubický (103,9), Královéhradecký (100,4) a Vysočina (100,2).

Nejnižší: Moravskoslezský (93,0), Karlovarský (97,2), Zlínský (97,3), Olomoucký (97,6).

Významnější jsou rozdíly (index) mezi jednotlivými okresy:

Nejvyšší: Praha-západ (213,1), Praha-východ (194,6), Brno-venkov (129,0), Plzeň-sever (121,4), Beroun (132,5), Nymburk (130,0), Mladá Boleslav (121,0), Mělník (120,0), České Budějovice (115,3), Tachov (113,7), Plzeň-jih (111,3), Liberec (110,3), Vyškov (109,4), Rokycany (108,9), Český Krumlov (108,1), Domažlice (107,5), Plzeň-město (107,1).

Nejnižší: Karviná (84,7), Jeseník (86,9), Ostrava (89,3), Most (89,9).

Změny v počtu obyvatel:

Kraje – nárůsty v tis. obyv.: Středočeský 326,5; Praha 143,2; Jihomoravský 73,0; Plzeňský 47,1; Jihočeský 29,4; Liberecký 24,1; Pardubický 20,0; Královéhradecký 2,5; Vysočina 1,0

Kraje – ztráty v tis. obyv.: Moravskoslezský – 89,1; Zlínský – 16,4; Olomoucký – 15,7; Ústecký – 12,2; Karlovarský – 8,4

Okresy – nárůsty v tis. obyv.: Praha-východ 96,4; Praha-západ 84,0; Brno-venkov 52,0; České Budějovice 26,7; Beroun 24,6; Nymburk 24,6; Mladá Boleslav 23,2; Kladno 18,1; Pardubice 16,8; Liberec 16,8; Plzeň-sever 16,4; Kolín 15,5; Plzeň-město 13,3

Okresy – ztráty v tis. obyv.: Karviná – 43,8; Ostrava-město – 37,8; Most – 12,1; Přerov – 10,3; Bruntál – 9,6; Hodonín – 9,4; Šumperk – 6,0; Zlín – 5,6; Jeseník – 5,6

Problémové regiony (v úrovni okresů)

kraj	okres	rozloha (km ²)	obyv. (tis)	hustota (ob./km ²)	centra		nižší centra
					C	D	
Středočeský	Benešov	1474,9	102,2	69	1		1
	Příbram	1562,9	112,6	75	1		2
Jihočeský	Č. Krumlov	1613,7	62,0	38		1	1
	J. Hradec	1943,8	90,4	47	1		2
Plzeňský	Prachatice	1376,8	52,4	37		1	1
	Klatovy	1945,7	86,9	4,5	1		1
	Plzeň-sever	1286,8	83,1	65			
	Plzeň-jih	996,7	64,1	64			
	Tachov	1378,4	56,9	41		1	1
	Pardubický	1378,1	104,6	76	1		3
Jihomoravský	Znojmo	1590,4	116,0	73	1		
Olomoucký	Jeseník	719,0	37,0	51		1	
	Šumperk	1313,1	120,5	91	1		2
Moravskoslezský	Bruntál	1536,6	89,8	58	1	1	1

Jedná se o území, která (s výjimkou okresu Jeseník) mají velkou rozlohu 1 000 až 1 950 km². Mají jen jedno střední centrum (významné nebo ostatní) a to je často excentricky umístěné.

V okresech Plzeň-jih a Plzeň-sever neexistují města s parametry středních center, podstatná část území spadá do krajského města. V území jižně od Plzně jsou dvě města, která by splňovala parametry nižších center ostatních Přestice (6,8 tis. obyv.) a Dobřany (6,4 tis. obyv.), která ale leží v blízkosti Plzně. V okrese Plzeň-sever jsou rovněž dvě města Nýřany (6,9 tis. obyv.) a Třemošná (5,02 tis. obyv.), která jsou součástí aglomerace. Další města (>5, 4 tis. obyv.) zde nejsou.

V okrese Znojmo má Moravský Krumlov 5,7 tis. obyv. (možné nižší centrum ostatní).

V okrese Šumperk má Mohelnice 9,4 tis. obyv. a Zábřeh 13,4 tis. obyv. (možné nižší centrum významné).

V okrese Bruntál má Rýmařov 8 tis. obyv. (možné nižší centrum významné).

V případě Jihomoravského a Plzeňského kraje řada menších měst (SO POÚ) spádují přímo do vyšších center Brno a Plzeň.

Přeshraniční vazby

Spádové území vyšších a významných středních center v řadě případů výrazně překračují „hranice“ krajů či okresů. Vzhledem k tomu, že ČR je součástí Schengenského prostoru, jsou vazby na blízká centra sousedních zemí. Ta v řadě případů nabízejí nejen práci, ale i obchod a služby na vyšší úrovni.

Z českých center mají přeshraniční spádové území zejména Cheb a Hodonín.

Rozdělenými městy jsou Cieszyn/Český Těšín a Gmünd/České Velenice, kde jsou centra na území Polska a Rakouska. Z významnějších zahraničních center leží při hranici ČR saské město Zittau, vzdálené od Hrádku nad Nisou 5 km (nyní 24,8 tis. obyv., 34,5 tis. obyv. v roce 1991), přes které je možné spojení Rumburk – Liberec.

Přeshraniční vazby jsou výrazně ovlivněny hraničními pohorími.

Výjimkou jsou regiony Chebska, Ostravska a jižní Moravy.

Velmi dobré spojení Chebska na sousední severovýchodní Bavorsko (Hof, Weiden i. d. O.) se na jeho vývoji neprojevovalo.

Polské Slezsko má obdobné strukturální problémy (ve větším rozsahu) jako Ostravsko.

Na spojení Brno – Mikulov – Wien chybí dálnice D52 (v Rakousku A5)

Jihlava – Znojmo – Wien chybí přestavba I/38 (v Rakousku S3)

Rozdíly ve vývoji počtu obyvatel (v regionech ČR) jsou zřejmé z následujícího přehledu.

Z hlediska center osídlení není problém u vyšších center, ale v případě středních center ostatních, která v řadě případů mají parametry významných nižších center.

Deficity v propojení středních a vyšších center

Tyto vazby jsou jen v některých případech řešeny dálnicemi. Je to zejména spojení center Pardubického kraje Česká Třebová/Ústí nad Orlicí, Svitavy a Vysoké Mýto/Choceň, která leží v koridoru D 35.

Ve Středočeském kraji chybí propojení Kralup nad Vltavou na D8/D7, Kladna na D6., spojení Praha – Úvaly okolí.

V Jihočeském kraji: České Budějovice – Jindřichův Hradec (I/34), České Budějovice – Česnovice (I/20), která umožňuje propojení na Písek, Strakonice a Prachatice v Plzeňském kraji: Plzeň – Domažlice (I/26) a Přestice – Klatovy (I/27).

V Karlovarském kraji: Toužim – Bochoř (D6) – spojení Karlovy Vary – Plzeň

V Královéhradeckém kraji: Hradec Králové – Jičín (I/35), Jaroměř – Dvůr Králové – Trutnov (D11)

V kraji Vysočina: Jihlava – Pelhřimov (dříve I/19), Jihlava – Žďár nad Sázavou (II/353), Jihlava – Třebíč (II/405)

V Jihomoravském kraji: Brno (D1) – Svitávka (I/43) – napojení Boskovic. Problematické je silniční spojení Blansko – Brno. Žádoucí je propojení Holubice – Slavkov u Brna – Kyjov – Hodonín, které by umožnilo přímé propojení Brno – Trnava (návaznost na slovenskou I/51).

V Olomouckém kraji: je významné Palačov (D48) – Valašské Meziříčí (I/35) – Vsetín (I/57) – Vizovice (I/69) – Zlín.

V Moravskoslezském kraji na Bruntálsku zřejmě nelze předpokládat (mimo obchvatů) významnější přestavby silnic I/11 a I/57.

Vývoj krajů a okresů 1991–2017–2023

Kraj	Okres	Počet obyvatel (tis.)			Rozdíl (tis.)		Index	
		1991	2017	2023	91-23	91-17	91-23	91-17
Hl. m. Praha	Praha	1 214,2	1 280,5	1 357,3	143,2	66,3	111,8	105,5
Středočeský	celkem	1 112,9	1 339,0	1 439,4	326,5	226,1	129,3	120,3
	Benešov	91,6	97,5	102,2	10,6	5,8	111,6	106,4
	Beroun	75,9	91,2	100,5	24,6	15,4	132,5	120,2
	Kladno	150,6	163,1	168,7	18,1	12,5	112,0	108,3
	Kolín	91,6	99,6	107,1	15,5	8,0	116,9	108,7
	Kutná Hora	75,3	74,7	78,1	2,8	-0,6	103,8	99,3
	Mělník	94,2	106,5	113,1	18,9	12,3	120,0	113,0
	Mladá Boleslav	110,7	126,8	133,9	23,2	16,2	121,0	114,6
	Nymburk	81,2	97,9	105,6	24,4	16,6	130,0	120,5
	Praha-východ	101,9	171,9	198,3	96,4	70,0	194,6	168,7
	Praha-západ	74,3	140,2	158,2	84,0	65,9	213,1	188,8
	Příbram	112,0	114,2	117,6	5,6	2,3	105,0	102,0
	Rakovník	53,5	55,3	56,1	2,5	1,8	104,7	103,3
Jihočeský	celkem	622,9	638,8	652,3	29,4	15,9	104,7	102,6
	České Budějovice	173,8	191,9	200,4	26,7	18,2	115,3	110,5
	Český Krumlov	57,4	61,2	62,0	4,7	3,8	108,1	106,6
	Jindřichův Hradec	93,0	91,1	90,4	-2,6	-1,9	97,2	97,9
	Písek	71,7	70,9	72,5	0,8	-0,9	101,1	98,8
	Prachatice	51,0	50,7	51,4	0,4	-0,3	100,9	99,4
	Strakonice	72,0	70,7	71,6	-0,4	-1,3	99,4	98,2
	Tábor	104,0	102,3	103,9	-0,1	-1,7	99,9	98,4
Plzeňský	celkem	558,3	578,6	605,4	47,1	20,3	108,4	103,6
	Domažlice	58,4	61,4	62,7	4,3	3,1	107,5	105,2
	Klatovy	89,7	86,5	86,9	-2,8	-3,2	96,9	96,4
	Plzeň-město	188,2	189,1	201,5	13,4	1,0	107,1	100,5
	Plzeň-jih	57,6	62,4	64,1	6,5	4,9	111,3	108,5
	Plzeň-sever	68,4	78,0	83,1	14,6	9,6	121,4	114,0
	Rokycany	46,1	48,2	50,3	4,1	2,0	108,9	104,4
	Tachov	50,0	53,0	56,9	6,9	3,0	113,7	105,9
Karlovarský	celkem	302,0	296,7	293,6	-8,4	-5,2	97,2	98,3
	Cheb	89,9	91,8	92,6	2,8	2,0	103,1	102,2
	Karlovy Vary	119,5	115,8	115,0	-4,5	-3,7	96,2	96,9
	Sokolov	92,6	89,1	86,0	-6,7	-3,5	92,8	96,2

Kraj	Okres	Počet obyvatel (tis.)			Rozdíl (tis.)		Index	
		1991	2017	2023	91-23	91-17	91-23	91-17
Ústecký	celkem	824,5	821,4	812,3	-12,2	-3,1	98,5	99,6
	Děčín	133,4	130,8	127,3	-6,2	-2,7	95,4	98,0
	Chomutov	124,1	124,2	124,0	-0,1	0,2	100,0	100,1
	Litoměřice	113,9	119,3	119,4	5,5	5,5	104,8	104,8
	Louny	86,7	86,3	87,0	0,4	-0,3	100,4	99,6
	Most	120,2	112,9	108,1	-12,1	-7,3	89,9	93,9
	Teplice	127,9	128,5	127,7	-0,2	0,6	99,9	100,5
	Ústí nad Labem	118,3	119,3	118,8	0,5	1,0	100,4	100,8
	celkem	425,1	440,6	449,2	24,1	15,5	105,7	103,6
Liberecký	Česká Lípa	98,3	103,0	103,3	5,0	4,6	105,1	104,7
	Jablonec nad Nisou	88,1	90,1	91,5	3,4	2,0	103,8	102,3
	Liberec	163,1	173,4	179,9	16,8	10,3	110,3	106,3
	Semily	75,5	74,1	74,4	-1,1	-1,4	98,5	98,1
	celkem	552,8	550,8	555,3	2,5	-2,0	100,4	99,6
Královéhradecký	Hradec Králové	162,7	163,3	167,0	4,3	0,6	102,7	100,4
	Jičín	78,7	79,5	80,6	1,9	0,8	102,5	101,1
	Náchod	111,9	110,5	110,3	-1,6	-1,4	98,6	98,7
	Rychnov nad Kn.	78,1	78,8	80,2	2,0	0,6	102,6	100,8
	Trutnov	121,4	118,8	117,2	-4,2	-2,7	96,5	97,8
	celkem	508,7	517,1	528,8	20,0	8,4	103,9	101,6
Pardubický	Chrudim	104,7	104,0	106,4	1,7	-0,6	101,7	99,4
	Pardubice	162,8	170,8	179,5	16,8	8,1	110,3	105,0
	Svitavy	105,1	104,2	104,6	-0,6	-1,0	99,5	99,1
	Ústí nad Orlicí	136,2	138,0	138,3	2,1	1,9	101,5	101,4
	celkem	513,7	509,0	514,8	1,0	-4,8	100,2	99,1
Vysočina	Havlíčkův Brod	96,1	94,6	95,2	-0,9	-1,5	99,0	98,4
	Jihlava	109,9	112,6	116,0	6,2	2,8	105,6	102,5
	Pelhřimov	74,6	72,0	74,1	-0,5	-2,6	99,4	96,5
	Třebíč	114,3	111,7	110,4	-3,9	-2,6	96,6	97,7
	Žďár nad Sázavou	118,8	118,1	119,0	0,2	-0,7	100,2	99,4
	celkem	1 144,2	1 178,8	1 217,2	73,0	34,7	106,4	103,0
Jihomoravský	Blansko	104,1	108,2	110,0	5,9	4,1	105,7	104,0
	Brno-město	388,3	378,0	396,1	7,8	-10,3	102,0	97,3
	Brno-venkov	179,1	217,7	231,1	52,0	38,6	129,0	121,6
	Břeclav	113,3	115,4	117,6	4,3	2,2	103,8	101,9
	Hodonín	161,5	154,6	152,1	-9,4	-6,9	94,2	95,7
	Vyškov	86,2	91,1	94,3	8,1	4,9	109,4	105,7
	Znojmo	111,7	113,7	116,0	4,3	2,0	103,9	101,8
	celkem	647,4	633,9	631,8	-15,5	-13,4	97,6	97,9
Olomoucký	Jeseník	42,6	39,0	37,0	-5,6	-3,6	86,9	91,5
	Olomouc	228,1	234,0	237,9	9,9	5,9	104,3	102,6
	Prostějov	112,2	108,8	108,7	-3,5	-3,5	96,9	96,9
	Přerov	138,5	130,9	128,2	-10,3	-7,6	92,5	94,5
	celkem	521,4	502,7	501,8	-19,7	-20,9	96,4	96,3

Kraj	Okres	Počet obyvatel (tis.)			Rozdíl (tis.)		Index	
		1991	2017	2023	91-23	91-17	91-23	91-17
	Šumperk	126,0	121,3	120,0	-6,0	-4,7	95,2	96,3
Zlínský	celkem	596,9	583,7	580,5	-16,4	-13,2	97,3	97,8
	Kroměříž	107,7	106,0	104,5	-3,2	-1,7	97,0	98,4
	Uherské Hradiště	145,2	142,6	141,5	-3,7	-2,6	97,5	98,2
	Vsetín	146,9	143,4	143,0	-3,9	-3,5	97,4	97,6
	Zlín	197,1	191,7	191,5	-5,6	-5,3	97,2	97,3
Moravskoslezský	celkem	1 278,7	1 209,9	1 189,7	-89,1	-68,8	93,0	94,6
	Bruntál	99,5	93,1	89,8	-9,6	-6,4	90,3	93,6
	Frýdek-Místek	210,1	213,6	214,7	4,6	3,5	102,2	101,7
	Karviná	286,0	251,4	242,2	-43,8	-34,6	84,7	87,9
	Nový Jičín	151,8	151,7	151,8	0,0	-0,1	100,0	100,0
	Opava	177,4	176,6	175,0	-2,3	-0,8	98,7	99,6
	Ostrava-město	354,0	323,5	316,1	-37,8	-30,5	89,3	91,4

Nad $\bar{\varnothing}$ ČR (index 105,0) jsou jen kraje: Středočeský (129,3), Praha (111,8), Plzeňský (108,4), Jihomoravský (106,4) a Liberecký (105,7).

Nad $\bar{\varnothing}$ ČR je počet okresů v krajích:

- 10 z 12 ve Středočeském
- 2 ze 7 v Jihočeském
- 6 ze 7 v Plzeňském
- 2 ze 4 v Libereckém
- 1 ze 4 v Pardubickém
- 1 z 5 z Vysočiny
- 3 ze 7 v Jihomoravském

Z krajů Karlovarského, Ústeckého, Královéhradeckého, Olomouckého, Zlínského a Moravskoslezského neměl žádný okres pozitivní vývoj (nad $\bar{\varnothing}$ ČR), v kraji Zlínském dokonce žádný okres neměl prostý přírůstek obyvatel.

10. Vývoj českých center po r. 1990

V současné době má Česká republika:

- 131 měst s více než 10 tis. obyv. Tato velikost odpovídá nižším centrům významným.
- 87 měst má více než 15 tis. obyv. (odpovídá středním centrům)
- 19 měst má více než 50 tis. obyv. (odpovídá vyšším centrům významným a ostatním) Počet center v jednotlivých kategoriích se v podstatě nemění. Je pravděpodobné, že ambice některých center na populační rozvoj je málo uskutečnitelná. Nepochybně některá další centra v aglomeracích Prahy a Brna mohou překročit počet 10 tis. obyv., zřejmě to však bude kompenzovat ztráta u měst jiných. Spíše je pravděpodobný nárůst počtu měst, které překročí hranici 5 tis. obyv. Nelze vyloučit, že dojde ke sloučení některých obcí, které se v 90. letech rozpadly nebo k jejich společnému řešení infrastruktury (například svazkové školy). Určitou nadějí na posílení center může být přestavba ploch brownfieldů, zejména ve vnitřních zónách větších měst.

počet obyv. v tis.	centra	aktuálně měst	navrženo měst	nesplňuje parametry (s tolerancí 10 %)
> 100	A vyšší významná	6	15	5
50–100	B vyšší ostatní	13	14	5
20–50	C střední významná	44	45	10
15–20	D střední ostatní	24	33	11
10–15	E nižší významná	44	58	27
celkem		131	165	58

V kategorii A–D (vyšší a střední centra) je navrženo celkem 100 měst, 23 z nich nesplňuje velikostní parametry (počet obyvatel). Jedná se o 9 vyšších a 14 středních center. Do vyšších významných center byla zařazena všechna krajská města (vč. Karlových Varů, Jihlavy a Zlína) a dále dvě centra se srovnatelným regionálním významem (Chomutov, Opava). Do středních center byla zařazena všechna okresní města s výjimkou Semil (největším městem okresu je Turnov, ležící na ose Mladá Boleslav – Liberec).

V řadě případů jsou centry okresů vyšší centra. Mimo Prahy je v ČR 76 okresů. Tři z nich – Brno-město, Ostrava-město a Plzeň-město – jsou okresy městské, i když okresy Plzeň-město a Ostrava-město zahrnují kromě krajského města menší počet dalších obcí. Podobná situace je i v okrese Ústí nad Labem, kde 90% obyvatel okresu bydlí v krajském městě. V okresech Praha-západ, Brno-venkov, Plzeň-jih a Plzeň-sever střední centra nejsou. V okrese Praha-východ jsou středními centry Brandýs nad Labem-Stará Boleslav a Říčany.

Roli okresních center saturuje řada center vyšších (12 krajských a 14 dalších měst).

Pět center má okres Karviná. Tři centra mají okresy Mělník, Cheb a Trutnov.

Dvě centra mají okresy Kladno, Nymburk, Praha-východ, Karlovy Vary, Chomutov, Louny, Most, Děčín, Ústí nad Orlicí, Blansko, Přerov, Zlín, Uherské Hradiště, Bruntál, Nový Jičín a Frýdek-Místek.

Ostatní okresy mají jedno centrum, některých případech neleží v těžišti území a je, vzhledem k dostupnosti žádoucí, aby se na obsluhu podílela některá významná nižší centra (s cca 10,0 až 12,0 tis. obyvateli). Jsou to zejména města (tis. obyv.): Zábřeh 13,4, Roudnice nad Labem 12,7, Jaroměř 12,7, Velké Meziříčí 11,5, Vlašim 11,4, Sušice 10,8, Kyjov 10,8, Veselí nad Moravou 10,6, Litomyšl 10,4 a Lanškroun 10,0. V řídké osídleném území to mohou být i další města.

Samozřejmě roli center osídlení nelze odvozovat jen od počtu obyvatel (centra a spádového území), významným faktorem je pochopitelně nabídka práce. Ta je u řady center poměrně nízká. Nezaměstnanost v České republice je 3,5 % a je nejnižší ze zemí EU. Paradoxem je však, že ČR má v EU nejnižší vývoj HDP (nedosáhla dosud „předcovidové“ úrovně).

I při nízkém republikovém průměru jsou poměrně výrazné regionální rozdíly.

V úrovni krajů je nejvyšší nezaměstnanost v krajích: Ústeckém 5,6 %, Moravskoslezském 5,4 % a Karlovarském 5,2 %.

V úrovni okresů je nejvyšší nezaměstnanost v okresech: Karviná 8,1 %, Most 6,6 %, Chomutov 6,1 %, Bruntál 6,0 %, Ústí nad Labem 5,7 %, Louny 5,5 %, Ostrava 5,1 %, Znojmo 5,1 %, a Děčín 5,1 %.

Nejvyšší nezaměstnanost v okresech významně koreluje s negativním vývojem obyvatel – Jeseník - 3,1 %, Karviná -10,7 %, Ostrava-město -10,7 %, Most -10,1 %, Sokolov -7,2 %, Hodonín -5,8 %.

V úrovni okresů je nejnižší nezaměstnanost v okresech: Praha východ 1,5 %, Pelhřimov 1,7 %, Praha-západ 1,7 %, Rychnov nad Kněžnou 1,8 %, Plzeň-jih 2,0 %, Zlín 2,0 %, Jičín 2,2 %, Jindřichův Hradec 2,3 %, Ústí nad Orlicí 2,3 %, České Budějovice 2,3 %, Prostějov 2,4 %, Mladá Boleslav 2,5 %, Písek 2,5 %, Chrudim 2,5 % a Prachatice 2,5 %.

Nezaměstnanost v okresech krajských měst: Zlín 2,0 %, České Budějovice 2,3 %, Pardubice 2,6 %, Plzeň 2,7 %, Hradec Králové 2,9 %, Praha 3,0 %, Olomouc 3,0 %, Liberec 3,9 %, Karlovy Vary 4,4 %, Brno-město 4,9 %, Ostrava-město 5,1 %, Ústí nad Labem 5,7 %.

Překvapivá je úroveň Prahy, Brna a Liberce s pozitivním vývojem počtu obyvatel.

Vývoj počtu obyvatel (v úrovni SO POÚ) vyšších a středních center v období 2017-2023:

Nejvyšší nárůsty: Říčany 16,8 %, Lysá nad Labem 15,0 %, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 14,6 %, Beroun 11,9 %, Kralupy nad Vltavou 8,7 %, Tachov 8,6 %, Kolín 7,1 %, Benešov 7,1 %, Plzeň 6,3 %, Mělník 6,1 %, Praha 6,0 %, Slaný 6,0 %, České Budějovice 5,0 %, Mladá Boleslav 4,9 %, Brno 4,8 %.

Největší ztráty: Karviná 6,9 %, Ostrov 5,0 %, Jeseník 4,6 %, Litvínov 4,3 %, Český Těšín 4,2 %, Most 4,2 %, Bruntál 4,0 %, Sokolov (3,8), Děčín (3,6), Přerov 3,4 %, Havířov 2,9 %, Orlová 2,9 %, Krnov 2,8 %, Aš 2,4 %, Ostrava 2,3 %, Šumperk 2,1 %, Česká Třebová 2,1 %.

Mimo tato centra byly největší nárůsty v SO POÚ:

2017-2023: Hostivice 18,6 %, Úvaly 17,9 %, Odolena Voda 16,1 %, Jesenice 12,7 %, Roztoky 11,2 %

1991-2023: Jesenice 292,0 %, Úvaly 149,3 %, Hostivice 125,1 %, Odolena Voda 123,4 %, Roztoky 97,5 %.

Vývoj počtu obyvatel (v úrovni SO POÚ) za období 1991-2023 mimo výše uvedených:

Nejvyšší nárůsty: Mníšek pod Brdy 95,8 %, Jílové u Prahy 74,6 %, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav 65,7 %, Čelákovice 62,4 %, Černošice 57,1 %, Starý Plzenec 43,0 %, Beroun 40,4 %, Kuřim 39,4 %, Český Brod 36,8 %, Dobříš 31,0 %, Nýřany 29,1 %, Židlochovice 28,9 %, Slavkov u Brna 25,7 %, Kralupy nad Vltavou 25,6 %, Mnichovo Hradiště 22,1 %.

Největší ztráty: Karviná – 21,2 %, Orlová – 18,7 %, Havířov – 14,0 %, Litvínov – 13,5 %, Přerov – 11,6 %, Veselí nad Moravou – 11,2 %, Ostrava – 11,1 %, Bystřice n. P. – 10,6 %, Otrokovice – 10,5 %, Dačice – 9,4 %, Milevsko – 9,3 %, Moravská Třebová – 8,8 %, Bílina – 8,5 %, Most – 8,2 %, Česká Třebová – 8,2 %.

Zatímco nárůsty počtu obyvatel jsou u POÚ s centry C a D (nejvíce Beroun, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, Kralupy nad Vltavou, 20 tis.), největší ztráty jsou ve velkých městech:

- centra A – Ostrava, Karviná, Přerov, Most
- centra C – Havířov, Orlová, Litvínov, Otrokovice

Problémem jsou ztráty u nižších center: Dačice, Milevsko, Moravská Třebová, velmi vzdálených od vyšších center.

Nárůsty center (ve vymezení SO PÚ) v % v období 1991-2023

Z vyšších center (A+B) vykazují největší nárůsty: Mladá Boleslav 20,3, České Budějovice 15,0, Kolín – Kutná Hora 11,9, Praha 11,8, Liberec 8,6, Kladno 8,5, Jihlava 8,0, Olomouc 7,8, Pardubice 7,6 a Jablonec n. N. 6,7.

Ze středních center (C+D) vykazují největší nárůsty: Beroun 40,4, Kralupy nad Vltavou 25,6, Benešov 23,8, Neratovice 22,9, Slaný 15,3, Mělník 14,9, Turnov 11,8, Rokycany 9,8, Český Krumlov 9,8, Nymburk 8,8, Boskovice 8,4, Blansko 7,5, Písek 7,3 a Znojmo 5,2.

Podstatná část rozvojových středních center je ve středočeském prostoru, kde jsou i 3 rozvojová vyšší centra – Praha, Mladá Boleslav, Kladno.

Vývoj počtu obyvatel center nepochybně souvisí s vývojem počtu obyvatel v jednotlivých regionech úrovně krajů a okresů. Počet obyvatel v České republice se v období 1991-2023 zvýšil z 10 302,6 tis. na 10 820,1 tis., tj. o 517,5 tis., o 5 %.

V jednotlivých krajích lze sledovat výrazné rozdíly.

Více než 10 % bylo v krajích: Středočeský (12,9), Praha (11,8)
 5 % Plzeňský (8,4), Jihomoravský (6,4) a Liberecký (5,7)
 4 % Jihočeský (4,7), Pardubický (4,0)

Mírně pozitivní vývoj měly kraje: Královéhradecký (0,5) a Vysočina (0,2)

Nízkou ztrátu měly kraje: Ústecký (-1,5 %) a Karlovarský (-2,9 %)

Vysoké ztráty měly kraje: Olomoucký (-9,8 %), Zlínský (-9,7 %) a Moravskoslezský (-9,3 %)

V porovnání s $\bar{\varnothing}$ ČR (nad ním bylo jen 5 krajů) měly další kraje ztrátu 4,5 až 14,9 %.

Významnějším faktorem (pro vyšší a střední centra) je vývoj počtu obyvatel v okresech.

Více než 10 % (resp. 5 % nad republikovým vývojem) měly okresy:

Praha-západ (113,1), Praha-východ (98,3)

>30 % Beroun (32,5), Nymburk (30,0)

>20 % Brno venkov (29,0), Plzeň sever (21,4), M. Boleslav (21,0), Mělník (20,0)

>15 % Kolín (16,9), Č. Budějovice (15,3)

>10 % Tachov (13,7), Kladno (12,0), Plzeň jih (11,3), Praha (11,2), Liberec (10,3), Pardubice (10,3)

Ztrátu nad 3 % měly okresy

>10 % Karviná (-15,3), Jeseník (-13,1), Ostrava (-10,7), Most (-10,1)

>5 % Bruntál (-9,7), Přerov (-7,5), Sokolov (-7,2), Hodonín (-5,8)

>3 % Děčín (-4,6), Karlovy Vary (-3,8), Trutnov (-3,5), Třebíč (-3,4), Klatovy (-3,1)

Z měst nad 20 tis. obyv. (vyšší a významná střední centra) měla nárůst:

>5 % (nad $\bar{\varnothing}$ ČR) Praha (11,8) a Liberec (6,1)

>2 % Plzeň (4,3), Písek (3,7), Mělník (3,1), Kolín (2,6), Brno (2,0)

Z měst nad 15 tis. obyv. (ostatní střední centra)

>5 % (na $\bar{\varnothing}$ ČR) Říčany (57,0), Brandýs n. L.-St. Boleslav (26,9), Poděbrady (12,9), Slaný (8,5), Benešov (6,3),

všechna ve Středočeském kraji

Významný nárůst zaznamenala řada nižších center (města 5-10 tis. obyv.), která nebyla předmětem aktualizace, v aglomeracích Prahy a Brna. Nárůsty počtu obyvatel v uvedených okresech jsou zejména v menších městech a obcích.

Odhadovat další vývoj je problematické. Spojovat jej s realizací hlavních staveb dopravní infrastruktury lze jen v případech, kdy trasy vedou v blízkosti center osídlení. Přestavba železniční sítě má nepochybně vliv na rozvoj osídlení v blízkosti velkých měst. Velký počet malých obcí (pod 3 tis. obyv.) snižuje efektivitu regionálního spojení. Významná část suburbánního rozvoje Prahy a některých dalších měst byla realizována mimo železniční koridory i mimo trasy radiálních silnic.

Zajímavou realitou je, že deficit v dopravní infrastruktuře jsou zejména v regionech Prahy a Brna, kde se rozvoj osídlení dal předpokládat. Dopravní koridory byly pochopitelně součástí regionální plánovací dokumentace a byly součástí strategie Ministerstva dopravy a měly být realizovány cca v roce 2010.

V období 2017 až 2023 došlo k určitému zpomalení rozvoje center a v některých případech i zpomalení dalšího poklesu. Ambice některých měst na významný populační rozvoj jsou málo reálné.

Nepochybně některá další města v aglomeracích Prahy a Brna mohou překročit počet 10 tis. obyvatel, zřejmě to však bude kompenzovat ztráta měst jiných. Spíše je pravděpodobný nárůst počtu měst, které překročí velikost 5 tis. obyvatel.

Nelze vyloučit, že může dojít ke sloučení některých obcí, které se v 90. letech rozpadly, nebo k jejich společnému řešení infrastruktury (např. svazkové školy).

Určitou nadějí na posílení center může být **přestavba ploch brownfieldů**, zejména ve vnitřních zónách větších měst. Za největší problémy lze považovat ztráty počtu obyvatel ve městech na „rozhraní“ mezi středními centry ostatními a významnými nižšími centry (cca 8-12 tis. obyv.). Většinou se jedná o města v blízkosti řídce osídlených periferních územích, kde je jejich role nezastupitelná. **Návrh struktury osídlení zahrnuje úroveň vyšších a středních center. Uvádíme i významná nižší centra, která by mohla přispět ke stabilizaci sídelní struktury v některých regionech.**

11. Návrh zásad pro usměrňování územního rozvoje a rozhodování o změnách v území pro centra osídlení

Politika územního rozvoje ČR vymezuje rozvojové oblasti a rozvojové osy republikového významu, ZÚR krajů je pak upřesňují a vymezují krajské rozvojové oblasti a osy. **Nově bude v PÚR ČR a ZÚR krajů obsažena koncepce sídelní struktury. Problematika sídelní struktury** je zároveň řešena v rámci **Územně analytických podkladů (ÚAP)**. Z tohoto důvodu sleduje PÚR kategorie vyšších a středních center, která jsou významné pro regiony úrovně krajů a okresů. Proto byly pro potřeby MMR na úseku územního plánování a regionální politiky (tedy také pro potřeby Strategie regionálního rozvoje ČR) vymezeny **kategorie vyšších a středních center (A-D)**.

Politika územního rozvoje ČR vymezuje následující kategorie center osídlení:

A. Vyšší centra významná:	Praha, České Budějovice, Plzeň, Karlovy Vary, Chomutov, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Pardubice, Jihlava, Brno, Olomouc, Zlín, Ostrava, Opava
B. Vyšší centra ostatní:	Kladno, Mladá Boleslav, Kolín/Kutná Hora, Tábor, Cheb, Most, Teplice, Děčín, Jablonec nad Nisou, Prostějov, Přerov, Karviná, Frýdek-Místek
C. Střední centra významná:	Benešov, Beroun, Mělník, Nymburk/Poděbrady, Příbram, Rakovník
Jindřichův Hradec, Písek, Strakonice
Klatovy
Sokolov
Kadaň/Kláštorec nad Ohří, Litoměřice, Louny, Žatec
Česká Lípa
Náchod, Trutnov, Jičín
Chrudim, Svitavy, Česká Třebová/Ústí nad Orlicí
Havlíčkův Brod, Pelhřimov, Třebíč, Žďár nad Sázavou
Blansko, Břeclav, Hodonín, Vyškov, Znojmo
Šumperk
Kroměříž, Uherské Hradiště, Valašské Meziříčí, Vsetín
Krnov, Kopřivnice, Nový Jičín, Třinec, Havířov, Český Těšín
D. Střední centra ostatní:	Slaný, Kralupy nad Vltavou, Neratovice, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, Lysá nad Labem/Milovice, Říčany
Český Krumlov, Prachatice
Domažlice, Rokycany, Tachov
Aš, Mariánské Lázně, Ostrov
Rumburk/Varnsdorf, Litvínov
Turnov
Dvůr Králové nad Labem, Rychnov nad Kněžnou, Vrchlabí
Vysoké Mýto/Choceň
Boskovice
Jeseník, Hranice
Uherský Brod, Rožnov pod Radhoštěm, Otrokovice
Bruntál, Bohumín, Orlová

Nižší a malá centra: doporučuje se vymezit v ÚAP krajů, resp. v Zásadách územního rozvoje (ZÚR). Zejména pro zajištění obsluhy území v periferních oblastech je z hlediska koncepce sídelní struktury vhodné, aby z úrovně státu (MMR) byly stanoveny zásady pro usměrňování územního rozvoje i pro významná nižší centra.

Pro **vyšší centra** osídlení se stanovují:

zásady pro usměrňování územního rozvoje a rozhodování o změnách v území:

- a) posílit význam centra zejména umístěním a rozvojem celokrajských a některých republikových obslužných funkcí ve správě, školství, vědě a výzkumu, zdravotnictví a kultuře;
- b) rozvíjet bydlení a ekonomické aktivity, zejména aktivity v oblasti služeb a znalostní ekonomiky;
- c) doplněním silnic nadřazené sítě snížit zatížení centrálních částí měst;
- d) zlepšit standard regionální železniční dopravy, vč. zachytných parkovišť P+R;
- e) koordinovat veřejnou železniční a autobusovou dopravu pro zvýšení efektivity systému;
- f) chránit kulturní a přírodní hodnoty a využít je pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu.

úkoly pro územní plánování:

- a) zabezpečovat územní podmínky pro rozvoj vyšších obslužných funkcí a rozvoj znalostní ekonomiky;
- b) vytvářet podmínky pro vyšší uplatnění městské a regionální hromadné dopravy;
- c) ověřit rozsah přestavbových území.

Pro **střední centra** osídlení se stanovují:

zásady pro usměrňování územního rozvoje a rozhodování o změnách v území:

- a) rozvíjet regionální obslužné funkce v oblasti školství, zdravotnictví, kultury a sportu;
- b) rozvíjet bydlení a ekonomické aktivity, zejména aktivity v oblasti výrob a služeb vytvářející větší počet pracovních příležitostí;
- c) zlepšit situaci v dopravním napojení na vyšší centra a dopravní obslužnosti;
- d) chránit kulturní a přírodní hodnoty a využít je pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu;

úkoly pro územní plánování:

- a) zabezpečovat územní podmínky pro rozvoj bydlení, obslužných i ekonomických aktivit;
- b) vytvářet podmínky pro zlepšení dopravní obslužnosti vyšším uplatněním hromadné dopravy ve svém spádovém obvodu;
- c) koordinovat rozvoj se sousedními obcemi.

Pro **významná nižší centra** osídlení se stanovují:

zásady pro usměrňování územního rozvoje a rozhodování o změnách v území:

- a) rozvíjet obslužné funkce (školství, zdravotnictví, kultura, sport) pro jejich spádová území, v některých případech i pro širší území;
- b) rozvíjet bydlení pro udržení populačního potenciálu města;
- c) rozvíjet ekonomické aktivity, vytvářející podmínky pro rozvoj obslužných funkcí a nabídku pracovních příležitostí i pro svá spádová území;
- d) zlepšovat dostupnost středních center;
- e) chránit kulturní a přírodní hodnoty a využít je pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu.

úkoly pro územní plánování:

- a) zabezpečovat územní podmínky pro rozvoj bydlení, obslužných i ekonomických aktivit;
- b) koordinovat rozvoj se sousedními obcemi.

Zpracovaný podklad stanovuje obecné zásady o usměrňování územního rozvoje a stanovuje obecné úkoly pro územní plánování.

Pozn.: Pro střední centra je v řadě případů problémem dopravní spojení s centry vyššími. Zřejmě je to možnou příčinou jejich stagnace či poklesu. V poslední době dochází k významné změně – výstavbě na plochách brownfieldů. To by se mělo promítnout do redukce „rozvojových ploch“ v územních plánech center osídlení a posílení jejich centrálních zón.

Významná nižší centra umožňují obsluhu území s nízkou hustotou zalidnění, a to nejen v příhraničí, ale i v rámci tzv. vnitřních periferií. V některých případech je problémem i pokles obyvatel některých středních center ostatních.

Použité zkratky:

PÚR ČR	Politika územního rozvoje České republiky
ZÚR	Zásady územního rozvoje
ÚAP	Územně analytické podklady
SO ORP	spádový obvod obce s rozšířenou působností
SO POÚ	spádový obvod obce s pověřeným úřadem
NUTS	členění ekonomického prostoru Evropské unie na hierarchické statistické regiony 1-3 (Nomenclature des unités territoriales statistiques)
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů
RSO	Registr sčítacích obvodů a budov
ČSÚ	Český statistický úřad
ČÚZK	Český úřad zeměměřický a katastrální
RUD	Rozpočtové určení daní
BV	bytová výstavba
HDP	hrubý domácí produkt
IAD	integrovaná autobusová doprava
VRT	vysokorychlostní tratě

Podklady a zdroje informací

- **Sídelní struktura ČR. Návrh kategorizace center osídlení a vymezení hlavních vazeb center v celorepublikovém a středoevropském kontextu 2017** (Körner, M., Müller, J.)
 - **Centra osídlení ČR. Vymezení vyšších a středních center a metodický postup pro vymezení nižších a malých center**, MMR 2022
 - **pracovní databáze a podklady autorů** – dlouhodobé řady údajů o obcích (výměry, počty obyvatel, bytová výstavba, typ úřadu v obci, vymezení správních obvodů krajů, okresů, ORP, POÚ podle obcí atd.)
 - **ČSÚ – počet obyvatel obcí k 1.1.2018 až 1.1.2023** (každoročně)
 - **ČSÚ – RSO – Registr sčítacích obvodů a budov** (výměra obcí podle ČÚZK)
 - **ČSÚ – Výsledky sčítání 2021 – otevřená data – Dojížděka do zaměstnání a škol mezi obcemi**
 - **ČSÚ – ÚAP – data za obce 2017-2022** (bytová výstavba)
 - **Historický lexikon ČR 1869–2005**, ČSÚ 2006
 - **Vyhláška o rozpočtovém určení daní (RUD)** za roky 2018–2022 (tab. Procentní podíl jednotlivých obcí na částech celostátního hrubého výnosu DPH a DP), MF ČR, každoročně, použity nejnovější údaje k 1.12.2001
 - **PÚR ČR – Politika územního rozvoje** ve znění k 1.9.2023 – MMR, ÚÚR 2023
 - **ZÚR a jiné podklady od jednotlivých krajů**
 - **Landentwicklungsprogram (LEP) Bayern (2012)** (principy střediskové soustavy v Německu)
 - **Sociogeografická regionalizace Česka 2015**, Hampl M., Marada M.
 - **Koncepce územního rozvoje ČR** – Körner M., Terplan, 1992
 - **Dějiny správy v Českých zemích do r. 1945** – Janák J., Hladíková Z. (SPN 1989)
 - **Regional GDP in the European Union (EUROSTAT)**
- (pozn.: není-li uvedeno jinak, zdrojem schémat, tabulek apod. jsou soukromé archivy autorů)